

Nr 3 1972

Årgång 24

2:50

vi människor

I detta nummer:

Till minne av
Andrea Andreen

Barnstugeutred-
ningen och
nya familjelagen
presenteras

Moderskapet
som ideologi

På tal om
daghem

Det första barnet.
Två utställningar

Barnet i
pendlarens roll

Rapport från
Nord-Korea

Miljövårds-
konferenserna

Recensioner

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställighet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft deltaga i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbets grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsultativ status I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

Allt vi ville ha med

kunde tyvärr inte komma med i detta nummer av Vi Mänkor, av tids- och utrymmesskäl. Bl a fick några intressanta utredningar och förslag vänta. Vi presenterar dem här i korthet och återkommer med utförligare referat.

Familjepolitiska kommittén

har i ett reformpaket kommit med följande förslag:

- snabb utbyggnad av barntillsynen så att bägge föräldrarna kan förvärvsarbeta — en bättre metod än kontantstöd
- föräldraförsäkring upp till 20 kr om dagen för förälder som inte kan förvärvsarbeta
- barnledighet ökas till 8 månader och gäller även för fadern
- rätt till sjukpenning om man stannar hemma hos sjukt barn
- höjt bostadstillägg
- enhetstaxa på daghem

Familjen i framtiden

en socialpolitisk familjepolitik kallar socialdemokratiska kvinnoförbundet det program man lagt fram till SAP-kongressen. Man kräver genomgripande reformer samtidigt som man är medveten om att "en fullständig jämlikhet mellan könen och en fullständig trygghet för barnen endast (är) möjlig att uppnå om maktförhåll-

landena ändras i samhällets ekonomiska liv". För att uppnå huvudmålen — lika möjligheter och ekonomiskt oberoende åt alla vuxna, allsidig utveckling åt alla barn — kräver man en rad delreformer t ex: etablering, lokalisering och nedläggning av företag underställs samhällelig planering; full sysselsättning oavsett kön; sex timmars arbetsdag och flexitid; full likställighet mellan samlevnadsformer; obligatorisk förskola; fullt utbyggd och kostnadsfri barntillsyn; rätt till 12 mån. tjänstledighet för endera föräldern vid barnsbörd.

Kvinnorna och EEC

De danska Rödstrumporna har lyckats komma över, översätta och ge ut en stencilerad upplaga av en rapport om kvinnornas ställning i EEC-länderna, skriven av den franska sociologen Evelyn Sullerot. Rapporten är en minst sagt dyster läsning: i EEC ligger kvinnolönerna högst på 80 procent av manslönerna, kvinnorna koncentreras i vissa låglöneyrken och diskrimineras på olika sätt i arbetslivet. Tendensen är att EEC "fryser" ojämlikheterna och inget tyder på att de utvecklade länderna "drar upp" de övriga, snarare tvärtom.

vi människor

Nummer 3 1972 — 24:e årg.

Ansvarig utgivare:
VALBORG SVENSSON

Redaktionskommitté:

EVA PALMAER
LOUISE WALDÉN
KATJA WALDÉN
HJÖRDIS LEVIN

ELISABETH VON HELAND

Vi Mänkor utkommer med fyra nummer om året

Prenumerationspris per år 10 kr

Postgiro 5 13 23

SVENSKA KVINNORS
VÄNSTERFÖRBUND
Box 3021, 161 03 Bromma
Tel. 08/87 79 14

Sjühäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1972

Innehåll

Ledare	3
Till minne av Andrea Andreen ..	4
Eva Palmaer, Artur Lundkvist, Marie-Claude Vaillant-Coutrier	
KRING BARN — Specialsektion: Förskolan i framtiden. Barnstugeutredningens betänkande. Hillevi Svenberg, Ragnar Montelius	8
Familj och äktenskap. Familjesakkunnigas betänkande. Louise Waldén	12
Moderskapet som ideologi. Maria Rönn, Christina Gynnå ..	14
Det första barnet. Två utställningar. Annika Nordin, Louise Waldén	17
På tal om daghem. Gunilla Granath	22
Barnet i pendlarens roll. Gertrud Gidlund	24
Kvinnokonferens i Ungern ..	13
Utställningen "Kvinnor"	23
Miljövärdskonferenserna. Annika Nordin, Anne-Marie Svedberg ..	26
Korea — morgonstillhetens, framtidens land. Eva Palmaer ..	29
Bokrecensioner	33
Ur Marit Paulsen: Du människa?	36
För Vietnams kvinnor och barn	38

Omslagsbilden:

Andrea Andreen, foto Ny Dag

Kära läsare!

Den ångestfyllda, heta sommaren med Nixons fruktansvärda terrorbombningar av dammar, sjukhus, städer, människor är förbi. Vi måste intensifiera våra ansträngningar, vi måste samla namn och pengar. Läs här en hälsning från Nguyen Thi Chou, medlem av den sydvietnamesiska delegationen i Paris. Hon skrev den när hon nyligen besökte Stockholm. Det är en hälsning från Vietnams kvinnor, som går rakt in i våra hjärtan och jag tror att jag kan tala å hela SKV:s vägnar när jag lovar att vi skall öka våra ansträngningar och söka leva upp till de vietnamesiska kvinnornas förväntningar. E. P.

— Låt mig med anledning av vårt Stockholmsbesök hälsa er och uttrycka vår tacksamhet mot er. Detta är mitt första besök i Sverige. Trots detta är jag, liksom alla mina systrar i Syd-Vietnam, fylld av uppriktig känsla för Sverige och med dessa korta rader vill jag berätta om den solidaritet som förenar våra folk, och som binder kvinnorna i våra båda länder samman. Även om vi lever tiotusentals kilometer från varandra och vår situation är helt olika är det ändå möjligt för oss kvinnor att förstå varandra, tycka om varandra och ha samma gemensamma mål: nämligen att arbeta för att återvinna freden i Vietnam, för att Vietnams folk, dess kvinnor och barn skulle kunna njuta av fred, självständighet och frihet på samma sätt som kvinnorna och barnen här i Sverige. Under B 52-räderna, bland giftiga och dödande kemikalier, fortsätter de vietnamesiska kvinnorna sin modiga kamp i fast tro på segern, ty de vet att det finns miljoner människor i världen — och däribland också det svenska folket — som stöder dem.

Under de sista 30 åren — i mer än ett kvarts århundrade — har de äldre mödrarna i Vietnam dagligen haft möten för att samla in mat till befrielsearmén, stödja motståndsrörelsen, sköta och bota de sjuka. Eller också tar de hand om småbarnen — var och en i sin tur — i barnträdgårdarna eftersom de unga mödrarna är sysselsatta med tyngre arbete, som att producera, sköta husdjuren, delta i olika revolutionära kommittéer, administrera folkets liv i de befriade områdena, eller ta sin del av ansvaret för försvaret av byarna tillsammans med den lokala militären eller gerillaenheter. Varje kväll samlas de för att planera nästa dags program, och de glömmer aldrig att lyssna till informationen om världens stöd till Vietnam. Stor är deras glädje när de hör att kvinnorna i det eller det landet ger sitt stöd till Vietnam. Männen säger att vi är rysligt "sektaristiska", vi intresserar oss bara för kvinnorna!

De frågar oss var Sverige, Finland, Norge, Danmark o. s. v. ligger. De ber oss rita en karta på ett stycke bombsplitter som vi använder som svarta tavlan för att de skall få veta det. De undrar om de svenska mödrarna har många barn, som vi i Vietnam? Om livet i Sverige är lika hårt som här hos oss? Och de slår vad om vilka av alla kvinnor i världen som skall inbjudas först till Vietnam när freden kommer? De säger att i ett land som Sverige som stöder Vietnam helt och fullt, har mödrarna spelat en viktig roll. De har uppfostrat sina barn till att älska sitt land, att älska fred och rättvisa, hata aggression och orätt. Det är sant att det vietnamesiska folket aldrig kommer att glömma den avgörande roll som våra mödrar, våra kvinnor, har spelat inom familjen. Det är de som föder barnen, som uppfostrar dem att bli modiga och okuvliga patrioter. Det är också tack vare dem som generation efter generation av vietnameser har kunnat hålla fosterlandets fana högt och fosterlandskänslan levande.

I denna strid, som är så fylld av svårigheter, är de vietnamesiska mödrarna alltid optimistiska och fyllda av glädje inför livet, de kämpar hårt för att komma över alla svårigheter och de gör sitt yttersta för att fördriva amerikanerna från vårt land så snart som möjligt. Många av dem har utmärkt sig genom stor tapperhet och har fått beröm av Centralkommittén i FNL och tilldelats hjältetiteln. Så till exempel hjältinnan Kan Lich, som omintetgjorde flera fiendeposter tillsammans med sitt kompani; syster Tich, mor till åtta barn, som lett sina gerillaenheter i hundratals slag; mor Tam som fått marionetterna att ödelägga mängder av Saigonutposter och återvända till motståndsrörelsen; mor Chien Tang (Seger) som gett prov på okuvlig kampanda under många årtiondens kamp innanför fiendens fångelser och mor Ben Tre som har bedrivit politiskt arbete vid fler än 500 tillfällen och blivit arresterad 50 gånger . . .

I den avgörande fas som nu kommer, då de vietnamesiska kvinnorna och hela det vietnamesiska folket kommer att göra sitt yttersta för att vinna nya segrar, är jag säker på att det svenska folket, de svenska kvinnorna och mödrarna ännu mer kommer att öka sin moraliska och materiella hjälp till oss. Mer än någonsin. På det vietnamesiska folkets, kvinnornas och mödrarnas vägnar vill jag tacka er ännu en gång.

Vi önskar er hälsa och lycka i livet.

Nguyen Thi Chou

Till minne av Andrea Andreen

Andrea har lämnat oss. För många av oss har hon personifierat Svenska Kvinnors Vänsterförbund och förlusten är svår att bära för oss alla.

Sällan har naturen slösat, som när den skapade Andrea. Hon var sällsynt begåvad, hon var vacker som få, hon var charmfull, kvick och en utmärkt talare. Hon hade en karaktär och ett samvete som inte tillät några kompromisser.

Det är vemodigt och svårbegripligt att i några efterlämnande anteckningar läsa om hennes kritiska bedömning av sig själv. Hon var enligt egen uppfattning inte ämne till någon stor vetenskapare. — Det var hon nog, men hon var ämne till så mycket mer!

Andrea växte upp i Fritsla i Viskadalen men var född i Örebro, Älvsborgs län. Hon var äldst av nio syskon, fyra flickor och fem pojkar. Hennes barnoms hem var religiöst, på sätt och vis kom det att prägla hennes livsinställning, även om hon inte var religiös i konventionell bemärkelse.

Andrea brukade skämta om den duktiga skolflickan, men hon var verkligen förfärligt duktig och tog studenten vid 17 år. Sedan blev det medicinstudier i Uppsala. Men efter en med. kand. kom ett uppehåll på fem år. Hennes unga make, den blivande nobelpristagaren The Svedberg, gillade inte hennes medicinska studier. Två barn anlände och man kan väl utgå ifrån att det gav den unga modern fullt upp att göra. Hon hade naturligtvis kontakt med vetenskapen genom sin make och hans kolleger och hon hann med att gå på några kurser i kemi.

1914 fortsatte hon de medicinska studierna och 1919 var hon färdig med lic. och med.dr 1933. Hon studerade åren 1926 och 1929—30 i Harvard, USA, hos

den svenskfödde forskaren Otto Folin, som var en berömd biokemist.

1923 började Andrea egen praktik i Stockholm och i det sammanhanget startade hon ett kliniskt laboratorium för diabetesprov; det övertogs 1925 av Hälsovårdsnämnden och Andrea blev chef där liksom för Stockholms stads norra diabetesmotagning. Verksamheten utvecklades så småningom till sjukhusdirektionens kliniska centrallaboratorium, där Andrea var överläkare 1945—53. Hon hade en omfattande privatpraktik för i första hand diabetespatienter.

Andrea verkade också som lärare. Hon undervisade i fysiologi vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm 1921—41, i hälsolära vid Brummerska skolan och Statens Normalskola 1929—47. Hon var skolläkare vid Stockholms Högre Allmänna läroverk för flickor 1929—47. Hon var medlem av befolkningskommissionen 1935—38, där Nils Wohlin, hennes blivande make, var ordförande.

Hon var ordförande i Stockholms stads mödrahjälpnämnd 1938—41. Tillsammans med Ada Nilsson och Karolina Widerström undervisade hon i sexualhygien. Andrea har också publicerat skrifter i medicinsk kemi speciellt rörande blodsocker.

För sitt fredsarbete fick hon Leninpriset år 1953.

Genom närmast en tillfällighet fick Andrea den första kontakten med Fogelstadgruppen. År 1917 tjänstgjorde hon som extra provinsialläkare i Julita. Där var också Honorine Hermelin, som på anmodan av Kerstin Hesselgren och Elisabeth Tamm fungerade som ledare för en grupp fabriksarbeterskor i jordbruksarbete.

Elin Wägner, som kom att betyda så mycket för Andrea, hade

hon träffat redan i Uppsala på Kvinnliga Studentföreningen.

Genom Elin Wägner blev Andrea radikalpacifist. 1924 var hon med och utarbetade Frisinnade Kvinnors Riksförbunds (1931 omvandlat till Svenska Kvinnors Vänsterförbund) uttalande inför valrörelsen, där det heter "Mänskligheten bör utrota kriget innan kriget utrotar mänskligheten", en maning som Andrea ofta uttalade och som blivit en appell för SKV.

År 1928 avgick Andrea ur Överstyrelsen för Röda Korset. Hon motiverade sin avskedsansökan bl. a. så: "måste jag ta avstånd från allt som är krig även om det möter mig i försvarets till synes oskyldiga och lovvärda skepnad".

År 1935 deltog hon med all sin kraft och energi i "Kvinnornas vapenlösa uppror". En appell som på några veckor samlade 20.000 namn, överlämnades till FN i Genève och Andrea var en av överbringarna. Där stod bl. a.: "Vi vilja inte prisgivas med våra barn åt eld och gift utanför överfyllda skyddsrum, men inte heller räddas på andras bekostnad för att stiga ut i en ödelagd värld. Det är detta vi måste säga ifrån i tid. — Då skola vi uppnå att göra krigsmaskineriet odugligt. Därmed tvingas männen att lägga ner vapnen och världen kan samla sig till en yttersta ansträngning att skapa och sätta igenom respekt för nya samlevnadsformer mellan folk och raser."

Hiroshima och Nagasaki blev livsavgörande, sade Andrea själv. Hon förstod genast den fruktansvärda fara som mänskligheten svävade — och svävar — i. Samarbete med alla människor i öst som i väst måste etableras. I den andan för Andrea till Paris i november 1945, när Kvinnornas

Demokratiska Världsförbund stiftades. Hon kom som observatör och efter hemkomsten och Andreas rapport anslöt sig SKV till KDV.

1968—69 skriver Andrea så här om sin pacifistiska uppfattning på en förfrågan "Hur kan man vara radikalpacifist säger du. Hur kan man vara annat svarar jag. Du tänker på alla de folk — nu främst Vietnam — som kämpar en rättmätig kamp för sin frihet. Och hur skulle jag kunna se på deras kamp med annat än vördnad. Och dock tror jag att ett aktivt icke-våld är ett tänkbart alternativ. Om vi ägnade forskning åt 'de starkas icke-våld' skulle vi finna med Gandhi att det erbjuder möjligheter som revolutionär kampmetod.

Hur kan man vara annat än radikalpacifist när man vet att befrielsekrig kan förvandlas till världskrig den dag då de mäktiga företrädarna för det bestående känner sig hotade i sin maktställning."

Andrea var ytterst aktiv i KDV:s internationella arbete och var till sin död v. hederspresident. Hon deltog i otaliga kongresser, rådsmöten och sammanträden. Hon var vördad och älskad av hela KDV och uppmärksammades alltid. Hennes klara, kloka, genomtänkta anföranden avlyssnades av alla.

Hon representerade också KDV på konferenser över hela världen.

Andreas stora insatser i Världsfredsrådets arbete berör Artur Lundkvist i sitt tal vid Andreas bår, jag går därför inte in på det här.

Andrea trodde på kvinnornas betydelse för fredsarbetet, hela sitt liv kämpade hon för att göra dem medvetna om sin makt och sina möjligheter, men hon insåg också från början kvinnans stora svårigheter. Hon var tidigt klar över att den ekonomiska självständigheten är ett oeftergivligt villkor för kvinnans samhällsinflytande. Hon trodde inte mycket på könsskillnader, undantagandes fortplantningen. Hon ansåg inte att den högsta lyckan

I Uppsala omkring 1909.

för ett barn var att vistas i en trång bostad med en ängslig mor som huvudsakligt sällskap. Hon trodde på kollektiv uppfostran och hon betonade alltid att vår kamp för barnstugorna är i första hand en kamp för barnens bästa. — Freden, jämlikheten, barnens bästa var och är våra paroller.

Så har vi då Andreas insatser i SKV och orden tryter. Hon var SKV. Hon avgick som ordförande trots alla övertalningsförsök 1964 och blev då vår hedersordförande. Och det var inget tomt ord. Hon deltog i våra styrelsesammanträden och redaktionssammanträden. I maj 1971 deltog hon och talade vid förbundsmötet i Göteborg, som vi alla minns.

Hon tvekade inte att åtaga sig Vi kvinnor — sedan Vi människor — vid ett kritiskt skede. Hon redigerade Vi kvinnor åren 1967—1971 tillsammans med sin dotter Hillevi Svedberg, hon skrev utomordentliga, sakliga artiklar och hon gjorde rent grovjobb som att skriva rent manus.

Vem minns inte hennes artiklar om miljövärden, vars betydelse Andrea var klar över årtionden innan den blev allmänt uppmärksammat eller hennes initierade artiklar angående fredsfrågor, avrustningsfrågor, befolkningsfrågor och näringsfrågor.

Kära Andrea, vårt samarbete är slut. Vi har så många vackra, inspirerande minnen. Vi fortsätter vårt arbete. Vi kommer många gånger att ställa oss frågan i kritiska situationer: hur skulle Andrea bedömt det här, hur skulle hon tänkt, hur skulle hon handlat? — Vi kommer att få stor hjälp, därför att vi nog *vet* innerst inne hur Andrea skulle ställt sig.

Jag vill sluta dessa rader med att citera, som jag gjort vid ett tidigare tillfälle, Nguyen Thi Bens ord vid Ho Chi Mins död. De löd så här:

I stället för att sörja över hans död, låt oss glädjas över att han levat.

Tack, Andrea!

Eva Palmaer

Tal vid Andrea Andreens jordfästning

Artur Lundkvist

Vi är samlade här för att ta avsked av vårt högt skattade vän Andrea Andreen, den av så många vördade och älskade. Det är ett privilegium för mig att nu få tillfälle att yttra några minnesord. Jag har lärt känna Andrea jämförelsevis sent, från Stockholmsappellens tid, och det har varit just i samband med freds rörelsen. Jag vill genast säga att jag är glad och stolt över att jag i det sammanhanget ibland fått stå vid Andreas sida, under en tid då motvinden för radikalismen var som hårdast och hotet mot mänsklighetens existens laddade upp sig som aldrig förr.

Detta är inte platsen för att begå ens den kortaste biografi över den märkliga föregångskvinnorna som Andrea Andreen var. Men jag vill ändå erinra om några av hennes insatser. När jag säger föregångskvinna så borde det kanske hellre heta föregångsmänniska: beteckningen kvinna är inte avsett som annat än en precisering. Hon stred för människan, men gjorde det i första hand som kvinna. Hon glömde aldrig att kvinnor och män är oskiljaktiga delar av samma helhet: släktet människan. Och som stridande för rättvisa och fred visste hon alltför väl att kamp mellan könen ingenstans leder: det är endast en annan form av krig. Men kvinnorna utgör ju en stor del av den förörrättade mänskligheten, och deras upprättelse måste ske tillsammans med denna.

Andrea kom från ett starkt religiöst hem och det satte utan tvivel sina spår på henne. Det märktes kanske inte som en konflikt men som en vaksamt uppehållen balans mellan trosbehovet och det kritiska förnuftet. Detta förnuft förde henne fram till en avancerad social och politisk radikalism, under intim samverkan med trosbehovet och den glödande känslan för rättvisa och bättre levnadsmöjligheter åt alla.

För att skaffa sig en oberoende existens och ett effektivt verksamhetsfält valde Andrea tidigt att bli läkare och medicinsk forskare. Men hon begränsade sig inte till sin yrkesutövning, hur krävande och viktig den än var, utan hon inriktade också sin enorma arbetskraft på sociala uppgifter.

Andrea hörde till den numera nästan legendariska gruppen av

Andre Andreen i slutet på 20-talet.

stridbara, frigörelseivrande kvinnor, som under mellankrigsperioden samlades kring tidskriften Tidevarvet. Det står ett skimmer som inger en nostalgisk känsla av saknad kring många av dessa namn: Elisabeth Tamm, Kerstin Hesselgren, Ada Nilsson, Elin Wägner, Honorine Hermelin, och naturligtvis Andrea Andreen. Det var också hon som kom att gå längre än de andra i fråga om djärva ställningstaganden och utsatta positioner. Det var framför allt hennes förtjänst att de frisinna kvinnornas organisation, som funnits till sen 1914, och sedan 1931 övergått till Svenska Kvinnors Vänsterför-

bund i samband med andra världskrigets händelser ingick i Kvinnornas Demokratiska Världsförbund. Andrea var SKV:s ordförande under de svåraste åren mellan 1946 och 1964.

Förbundet var partipolitiskt obundet, men stannade inte i den gamla liberalismen, utan engagerade sig för socialism och för fred. Under efterkrigstiden, med atombeväpning och hejdlös upprustning, med ett hänsynslöst kallt krig och emellanåt (som i Korea och Indokina) hett krig, blev fredsarbetet det allra mest överhängande. Och Andrea tvekade inte att göra sin insats: hon blev presidiemedlem i det internationella Världsfredsrådet och inom den svenska delen av dess verksamhet, hon besökte tidigt på 50-talet Kina och kunde vittna om revolutionens lyckliga genomförande, hon kallades att delta i en internationell kommission för att undersöka den befärade amerikanska användningen av bakteriologiska stridsmedel i Korea (något som kan ha verksamt bidragit att hejda sådana försök eller planer).

Andrea var en i alla avseenden mycket modig människa, och hon tvekade aldrig att ta risker. Hon var av det material som martyrer består av, ifall förhållandena skulle ha artat sig så. Den enda gång hon visade missnöje med mig var när jag avrådde en ung kvinna från att fara till krigets Korea. Jag ansåg henne väl otillräckligt rustad för ett sådant företag och varnade henne för vad hon kunde råka in i. Det var Andera något upprörd över och kanske ännu mer förvånad: hon förstod inte att jag kunde hysa sådana betänkligheter vare sig för andras eller egen räkning. Där var hon den rake och stolte idealisten som kunde vara obarmhärtigt krävande mot andra liksom mot sig själv.

För övrigt vill jag betona hur

lätt Andrea var att samarbeta med. Vid många tillfällen, under fredsmöten eller större kongresser hemma och utomlands, fick jag erfara hur klartänkt, självständig och i bästa mening klok Andrea var. Det kunde gälla frågor som man snabbt måste ta ställning till utan ovidkommande hänsyn eller förslag som man fann viktiga att få genomförda. Då var Andrea alltid beredd att diskutera problemet och komma till bästa möjliga resultat. Hon gav och tog argument, hon uttalade sig skärpt och lyssnade noga. Hon var ingen inbiten principryttare eller följare av färdiga

program, hon förenade insikt och utblick med rörelsefrihet. Hon var motsatsen till de blint troende som vi fått lite för många av på senare år. Hennes tro var upplyst, väl samordnad med intellektuell kritik och vaksam realism. Höll hon fast vid sina höga förhoppningar om mänskligheten, så gjorde hon det trots allt, utan att ge sig hän åt kortsynt eller lättköpt optimism.

Och det tror jag mig slutligen för egen del kunna lova Andrea vid hennes bår: att hur mörk min syn på världen än blir, aldrig ska jag ändå bli cyniker som finner det ena lika bra som det

andra. Och det kan jag bland annat ha hennes föredöme att tacksa för. Det gäller med visshet många, många andra än mig: annars skulle det knappt vara värt att nämna. Det är Andrea som det lysande exemplet jag vill påminna om, Andrea som den aldrig sänkta fanan, Andrea som pionjär i spetsen, Andrea den entusiastiska och ändå besinningsfulla: det är kvinnor som hon, människor som hon, vi nu mer än någonsin behöver. Därför blir saknaden efter Andrea Andreen stor, och det tomrum hon efterlämnar visar mer än något annat hennes betydelse.

Marie-Claude Vaillant-Coutrier

parlamentsledamot, Frankrike

Alla de som hade förmånen att känna Andrea Andreen kommer att minnas hennes klara, intelligenta blick, hennes vänliga leende och sinne för humor.

Jag var ung då jag mötte henne på WIDF:s, Internationella Demokratiska Kvinnounionens, första kongress i Paris 1945 och då sade jag till mig själv. "När jag blir så gammal som hon skulle jag vilja likna henne. När man har kvar sin entusiasm för det rätta blir man aldrig gammal."

Hon hade blivit medlem i WIDF som en logisk följd av de aktiviteter i fredens tjänst som hon hade ägnat sig åt ända sedan ungdomen, för kvinnans rättigheter och barnens väl. Hon förklarade det själv för mig: "Jag var en övertygad pacifist, men Hiroshima-bomben stärkte mig i min fasta förvisning att vi — så som vi hade sagt ända sedan 1924 — måste omintetgöra kriget annars omintetgör kriget oss. Denna fruktansvärda framtidsutsikt började redan te sig möjlig, det brådskade att alla kvinnor gick samman för att förhindra det. Vi trodde, sade hon, att om alla kvinnors röster i hela världen enades och talade samman skulle vi bli starka nog att göra oss hörda."

Som läkare och vetenskapsman led hon av kapprustningens alla ytringar. I första hand anhopningen av vapen för massförstörelse, termonukleära, kemiska och bakteriologiska vapen som utsätter oss för risken — också genom en ren olyckshändelse — att hela mänskligheten utplånas.

Hon kunde inte acceptera att vetenskapliga upptäckter användes för att förstöra liv när de borde ha begagnats enbart till att skydda mänskligheten från de lidanden som vi fortfarande plågas av. Hon upprördes av de astronomiska summor som slösas bort och som i stället kunde ha använts för att bekämpa hunger, sjukdom och okunnighet.

Hon var övertygad om att fredlig samlevnad är det enda alternativet till krig och att denna samlevnad inte bara skulle innebära frånvaro utan något positivt och dynamiskt.

Hon var djupt och starkt övertygad om nödvändigheten av att stärka vänskapen mellan kvinnorna i alla länder, och alla raser, oavsett vilken politisk regim som råder i deras land. Hon tyckte sig stå dem personligen nära var och en. Fredsarbete, menade hon, möjliggjorde detta samarbete mellan kvinnor av olika trosuppfatt-

ningar och åsikter, ty gemensamt har kvinnor kärleken till sina barn och önskan att skydda dem.

Madame Eugénie Cotton citerade ofta dessa ord av Marie Curie: "När någonting är rätt måste man göra det, även om det finns hundratusen skäl att hindra denna handling."

Andrea Andreens hela liv är en illustration till denna sanning. Blygsamt och med mild envishet sade och gjorde hon alltid vad hon ansåg vara rätt, oavsett vilka risker och besvärigheter det innebar för henne. Vi vet hur mycket mod som behövs för att säga vad man tänker och handla efter sin övertygelse under alla omständigheter.

Andrea Andreens liv är ett vackert exempel för unga kvinnor i dag. Och tyvärr behöver det mål som hon ägnade sitt liv, fortfarande deras insatser. Andrea Andreen är en av de människor som man är stolt över att ha lärt känna, som ingav förtroende inför framtiden liksom hon skapade förtroende för sin egen person.

I WIDF:s namn — vars vicepresident hon var — vill jag berätta för hennes barn och barnbarn om den respekt, den vänskap och djupa tillgivenhet som vi hyste för henne och tala om för er att vi delar er sorg.

Den viktigaste nyheten i Barnstugeutredningens nya betänkande är lagförslaget att kommunerna ska vara skyldiga att ordna daghemsplats i den utsträckning som behövs, dvs. som föräldrarna begär. Omtanken om barnen och deras framtid går som en röd tråd genom det omfattande betänkandet skriver Hillevi Svedberg i sin presentation av betänkandet.

Förskolan i framtiden

I 1968 års barnstugeutrednings betänkande, framlagt i maj 1972, framhåller man att förskolan (daghem och lekskola) är en serviceinstitution för **hela familjen** och alltså skall tillgodose både barns och föräldrars behov. Man understryker att det främst är barnets utveckling som främjas genom förskolans verksamhet.

Genom samarbete med föräldrarna bör förskolan kunna medverka till "att barnet utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar".

Att man sätter **barnet** i centrum är glädjande. Tidigare har det mest varit arbetsmarknadsmässiga skäl som motiverat förskoleverksamheten, särskilt daghemsverksamheten.

Utredningen vill att heltidsförskolan (daghem) skall ges en hög prioritet i det dubbla syftet att främja barnens allsidiga utveckling och underlätta för föräldrarna att förvärvsarbeta eller studera.

Heltidsförskolan (daghem) kan givetvis tillgodose mer skiftande behov än deltidsskolan (lekskola) som i första hand måste bli ett komplement till heltidsförskolan.

Eftersom förskoleverksamheten är en primärkommunal angelägenhet blir antalet förskolplatser i en kommun en kommunalpolitisk fråga som det är svårt att reglera i en lag, framhåller man i utredningen. Ambitionsnivån i utbyggnadstakten av förskolan i kom-

munen bör inte bindas vid några centralt angivna krav, säger man i betänkandet. Trots detta har man glädjande nog fastslagit i den föreslagna förskollagen att det i varje kommun från år 1975 skall finnas förskolor i tillräckligt antal och för olika behov. Ett av utredningens viktigaste förslag är en **förskollag** som skall träda i kraft den 1 januari 1975.

Denna lag innehåller följande.

Verksamhetens syfte och organisation

1 § Denna lag reglerar förskoleverksamheten, som är en del av samhällets barnavård för barn under skolpliktig ålder.

— — — —

2 § Förskola kan vara heltidsförskola eller deltidsskola. Heltidsförskolan mottager barn för vistelse minst 5 timmar per dag. Deltidsförskola mottager barn för kortare vistelse än 5 timmar per dag.

Kommuns uppgifter

3 § I varje kommun skall finnas förskolor i tillräckligt antal och för olika behov.

— — — —

4 § För varje kommun skall finnas förskoleplan. Denna skall grunda sig på de behov av förskoleverksamhet som beräknas för kommunen under de närmaste åren och ange hur behoven skall bli tillgodosedda.

Vid all planläggning av mark för nybebyggelse skall det kommunala behovet beaktas och mark för ändamålet avsättas.

5 § Vid nybyggnad av bostadsområde som omfattar minst 200 lägenheter skall hela det beräknade behovet av förskoleverksamhet tillgodoses. Särskild plan skall uppsättas för de förskolor som kommer att krävas för området.

6 § De i 4 § första stycket och 5 § angivna planerna skall fastställas av kommunalfullmäktige.

Kommunens förvaltning av förskoleverksamheten

7 § Barnavårdsnämnden skall ha hand om kommunens verksamhet enligt denna lag, om ej kommunalfullmäktige bestämmer annat.

Förskolans omfattning

8 § Barn skall anvisas plats i förskola under ett år från höstterminen det kalenderår barnet fyller sex år. Förskolan omfattar lägst 600 timmar per år.

Kan på grund av barnens avstånd till förskola eller annat skäl verksamheten endast bedrivas under tre dagar i veckan eller mindre eller under viss tidsperiod, får kommunen dela förskolan på två år. Förskolan omfattar sammanlagt minst 800 timmar när verksamheten delas på detta sätt.

Har kommun delat förskolan enligt andra stycket skall barn anvisas plats i förskola från höstterminen det kalenderår barnet fyller fem år.

9 § Barn som av fysiska, psykiska, sociala, språkliga eller andra skäl behöver särskilt stöd

skall beredas plats i förskola under längre tid före inträdet i grundskolan än vad i 8 § anges, om behovet ej tillgodoses på annat sätt.

10 § Barn som på grund av föräldrarnas eller annan fostrares yrkesarbete eller av annan anledning behöver förskoleverksamhet under längre tid än vad i 8 § anges skall beredas sådan, om behovet ej tillgodoses på annat sätt.

Övrig förskoleverksamhet

11 § Barn som på grund av sjukdom eller av annat skäl under längre tid ej kan utnyttja plats i förskola enligt 8 § skall beredas övrig förskoleverksamhet.

Barn som vistas på barnhem eller sjukhus eller i annan vårdinstitution skall genom institutionens försorg beredas övrig förskoleverksamhet.

Dispens

12 § Kan kommunens verksamhet på grund av särskilda förhållanden ej anordnas efter vad i denna lag sägs, får Konungen eller den Konungen så förordnar medge de undantag förhållandena påkallar.

Underrättelseplikt m m

13 § Varje barns föräldrar eller dess fostrare skall på lämpligt sätt underrättas om anvisad plats i förskola och om barnets rätt i övrigt.

Utnyttjas ej anvisad plats i förskola enligt 8 § fastän rätt därtill föreligger, skall den enligt 7 § ansvariga nämnden genom uppsökande verksamhet förvisa sig om att barnets allsidiga personlighetsutveckling främjas på annat sätt.

Avgifter

14 § För plats i förskola utöver vad som i 8 § avses kan föräldrar eller annan fostrare betala avgift. Vid bestämmande av avgift skall skälig hänsyn tagas till betalningsförmågan. Avgift för plats i förskola får ej överstiga platsens andel i kommu-

nens årliga kostnader för förskoleverksamheten.

Konungen får förordna om den högsta avgift som får uttagas enligt första stycket.

För övrigt omfattar lagen paragrafer om **Samarbete, Länsstyrelsens uppgifter, Socialstyrelsens uppgifter, Besvär och Tillämpningsbestämmelser.**

De mest intressanta paragraferna är 3 §, 8 § och 10 §.

För förvärvsarbetande eller studerande föräldrar är det framför allt 3 § och 10 § som är viktiga. Enligt dessa båda paragrafer är kommunen skyldig att ordna daghemsplatser eller familjedaghemsplatser i den utsträckning som det behövs, det vill säga som föräldrarna begär det.

Det är klart att många kommuner inte kommer att kunna ordna tillräckligt antal daghemsplatser från år 1975 och inte heller de närmaste åren efter denna tidpunkt.

Men det går ju att söka dispens från skyldigheten att tillhandahålla daghemsplatser. Utredningen utgår från att dispensansökningarna skall bli relativt få.

Det kommer naturligtvis att bero på utbyggnadstakten fram till år 1975.

När det gäller den allmänna förskolan (leksskolan) så menar utredningen att de flesta kommuner kommer att kunna genomföra den utan alltför betungande kostnader från år 1975.

För kommun som inte kan ordna förskoleverksamhet för alla 6-åringar från år 1975 kan länsstyrelsen ge dispens fram till 1978, då alla 6-åringar skall ha plats i förskola (daghem eller leksskola).

I 4 § i förskollagen talas det om kommunens skyldighet att upprätta förskoleplan. Kommunernas översiktsplanering beträffande markbehov för förskolor måste sträcka sig minst 20—30 år framåt i tiden. Behovsberäkningen bör förnyas åtminstone vart femte år för att den skall bli aktuell det vill säga att kommunens planering skall vara "rullande".

Enligt lagförslaget skall den all-

männa förskolan för alla 6-åringar vara helt avgiftsfri.

När heltidsförskolan (daghem) så småningom blir helt utbyggd räknar utredningen med att den renodlade deltidsförskolan (leksskola) skall uppgå i heltidsförskolan. Barngrupperna skulle då bestå av dels heltidsbarn och dels deltidbarn vilket enligt utredningen skulle främja barnens utveckling.

9 § innebär att barn med olika fysiska och psykiska handikapp liksom barn med språksvårigheter t. ex. invandrarbarn skall anvisas plats i den allmänna förskolan tidigare än vid 6 års ålder. Utredningen tänker sig att dessa barn skall kunna få gå i den allmänna förskolan redan från 4 års ålder.

Barnavårdsnämndens uppsökande verksamhet kommer att få mycket stor betydelse när det gäller barn med olika handikapp.

I barnstugeutredningens diskussions PM som utkom i februari 1971 föreslogs att heltidsförskolan (daghem) skulle innehålla dels avdelningar med småbarnsgrupper (6 månader—2½ år) med 10 eller högst 12 barn samt dels avdelningar med två s. k. syskongrupper (2½ år—7 år) med 20 barn i varje grupp.

Från förskolläraryhåll har det riktats allvarlig kritik mot detta förslag som skulle innebära att man fick gemensamma verksamhetsgrupper med 40 barn i åldern 2½—7 år.

I betänkandet föreslår man nu följande variationer i gruppstorlekarna.

Småbarnsgrupp 8, 10 eller 12 barn i åldern ½—2½ år.

Syskongrupp 10 platser.

Syskongrupp 15 platser.

Syskongrupp 20 platser.

Syskongrupp 30 platser (15 + 15).

Syskongrupp 40 platser (20 + 20).

Syskongrupperna omfattar barn i åldern 2½—7 år.

Utredningen framhåller i betänkandet att de nuvarande öppethållandetiderna för heltidsförskolan (daghem) nämligen kl. 6.30

forts på sid 10

BU:s betänkande består av två delar. Den första, mindre delen, handlar om de pedagogiska teorier som ligger bakom de praktiska förslagen i del 2. Ragnar Montelius granskar här de pedagogiska idéerna och efterlyser en klar ideologisk målsättning och en politisk analys.

Pedagogiken — i vems intresse?

Förskoleutredningens betänkande inleds med ett par kapitel som skall presentera vilka vetenskapliga grunder den barnpsykiatriska forskningen kan erbjuda för förskolans pedagogiska program. Detta avsnitt är utarbetat av Gertrud Schyl-Björman, universitetsrektor vid pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Avsnittet kan ses som ett försök att tillgodose önskemål som framkommit då utredningen 1971 utgav en diskussionspromemoria, *Innehåll och metoder i förskoleverksamheten*. Omkring 400 remissvar inkom och av dessa framgick att det behövde ett bättre klargörande av ideologi och vetenskapliga teoretiska grunder för förskolans mål och program.

Förskolans mål formuleras längre fram i betänkandet. Dels anges övergripande mål, dels delmål för förskolans verksamhet. Dessa målformuleringar påminner om liknande paradformuleringar som tidigare har gjorts för grundskolan och det nya gymnasiet. Formuleringen av de *övergripande* målen talar om att "ge varje barn bästa

möjliga betingelser att rikt och mångsidigt utveckla sina känslor och tankemässiga tillgångar". Efter den långa raden utbildningsreformer på olika nivåer är det tröttsamt välbekant att utredarna stannar vid målformuleringar som består av vaga paradord, som vem som helst kan instämma i.

Formuleringen av *delmål* innehåller dock något som ingalunda är självklart. De tar fasta på tre aspekter som skall utvecklas hos barnet: jaguppfattning, kommunikationsförmåga och begreppsbildning. Man frågar sig varför just dessa aspekter är grundläggande. Man kunde tänka sig många andra uppfattningar om vilka faktorer i barnets utveckling som är av grundläggande betydelse. Motiveringen ges i det första kapitlet.

Den kritiske läsaren kan knappast underlåta att ställa framställningen i relation till den politiska bakgrunden. Under de senaste årtiondena har det svenska utbildningssystemet genomgått en genomgripande omvandling och detta har försiggått under politisk strid. Genomförandet av grund-

skolereformen var en viktig politisk fråga för arbetarrörelsen. Det gällde att ge arbetarnas barn utbildningsmöjligheter som tidigare hade varit ett privilegium för de gynnade samhällsklasserna. Genomförandet av obligatorisk förskola kan ses som en fortsättning på samma strävan. Det är ju nämligen uppenbart att redan då barnen börjar i grundskolan vid sju års ålder har olikheter i föräldrarnas resurser satt spår i barnens utveckling. Detta förhållande kan belysas med en mängd resultat i den barnpsykologiska forskningen.

Det finns också skäl att hävda att den omvandling av utbildningssystemet som faktiskt har skett till arbetarnas förmån knappast kan ses som ett uttryck för välvilja eller medgörlighet hos de gynnade grupperna. En mer realistisk tolkning av utvecklingen är snarare att produktionsmetoderna i det svenska samhället har blivit alltmer tekniskt avancerade, vilket medför att det är oundgängligen nödvändigt att medborgarna får en bättre utbildning för att produktionen skall kunna hållas igång.

forts från sid 9

—19.00 bör bibehållas. Man anser dock att på de orter där det finns tekniska industrier med skiftgång kan det förekomma behov av nattöppna förskolor. På sådana orter föreslår utredningens att man skall ordna försöksverksamhet med nattöppna förskolor. Hur detta skall ordnas praktiskt framgår inte. Man konstaterar också

att det måste ställas speciella krav på lokaler och personal för nattöppna förskolor.

För de minsta barnen föreslår man andra lösningar som t.ex. barnavårdare i hemmet eller familjehem som fungerar både dag och natt eller endast tar hand om barnet på natten och lämnar det till en heltidsförskola (daghem) på dagen.

Vilken lösning man än väljer skall barnets behov av trygghet särskilt beaktas.

Som en röd tråd genom det omfattande betänkandet i två delar går just omtanken om barnen och deras framtid. Man framhåller att det på alla sätt är en god investering för landet att satsa på förebyggande vård och fostran — på förskoleverksamhet i alla former.

I det gamla jordbrukssamhället räckte det med katekesen, nu krävs det en avancerad utbildning.

På samma sätt kan man hävda att utbyggnaden av barnstugeverksamheten knappast är ett uttryck för välvilja mot barnen och föräldrarna. Snarare är det behovet av arbetskraft för nutidens utvecklade produktion som är styrande. Det är därför en viktig ideologisk fråga i vems intresse förskolan skall drivas. Den frågan får konsekvenser för hur man utformar förskolans mål och program. Där vore det intressant att se vilken teoretisk grundval betänkandet vill stödja sig på.

Låt oss då se vad som presteras i de inledande kapitlen, som skall ge det teoretiska underlaget. Det första kapitlet behandlar vetenskaplig teoriutbildning avseende utvecklingsprocessen hos barn. Syftet är att försöka välja ut och ringa in ett teorimaterial, som kan ligga till grund för förskolans pedagogiska program. Författaren går i genom en stor mängd gängse litteratur inom barnpsykologin. Framställningen utformas till en översikt över de gängse ledande riktningarna inom akademisk barnpsykologi och utmynnar i en "integrationsmodell" där det sägs:

Den teoretiska grund för förskolans program, som successivt växt fram genom den argumentation som förts i föregående avsnitt baseras på neurofysiologisk (främst molekylärbiologisk) teori i kombination med kognitiv teori (Piaget) och psykodynamisk teori (Erikson).

Tre slag av begynnande kompetens (hos barnet) kan då urskiljas med utgångspunkt i Eriksons och Piagets teorier, dvs. kompetens som är resultat av kognitiv och socioemotionell funktionsutveckling i kombination. De tre områdena är jaguppfattning, begreppsbildning och kommunikation.

.....

Om förskolans pedagogiska program byggs upp med hänsyn till stöd och stimulans i förhållande till jaguppfattning, begreppsbildning och kommunikation, måste

också utredas vilka påverkansfaktorer barnet utsätts för och hur dessa kan relateras till och påverkar det pedagogiska programmets utformning och inriktning.

Referatet av forskningsrönen beträffande neurofysiologi och molekylärbiologi och av Piagets och E. Homburger Erikssons teorier är förvisso fullt vederhäftiga. Det är vad man kan begära av vilken elementär lärobok i barnpsykologi som helst. Slutsatserna beträffande förskolans mål och program är dock av trivialaste slag och hade kunnat göras utan den för lekman snåriga redogörelsen för forskningsrön och teorier. Det sägs att en rik miljö som erbjuder träning och stimulans leder till att de nedärvda möjligheterna kommer till bästa möjliga uttryck.

Någonstans mitt i det första kapitlet, instoppad mellan referat av olika teorier, finner man en rubrik som väcker förväntningar: *Ideologiska förutsättningar* (dvs. för val av teori för pedagogiska behandlingsprogram). Det sägs faktiskt att det är nödvändigt att utgå från ett politiskt övergripande mål som uttrycker den ideologiska bakgrunden till förskolans program. Tyvärr visar det sig att tankegången mynnar ut i de till intet förpliktande slagord som utgör betänkandets formulering av förskolans övergripande mål. De politiskt betydelsefulla problemen är undan-gömda på parlamentarisk väg.

Det inledande kapitlets slutsats att man skall betona jaguppfattning, kommunikation och begreppsbildning är knappast tillfredsställande motiverad och därför blir fortsättningen, som spinner vidare på denna slutsats, föga

intressant. I den fortsatta framställningen visar det sig att de problem som tränger sig på, och som skulle ha behövt ett omsorgsfullare utarbetat teoretiskt underlag, är relationen mellan förskola och samhället i stort. Ett annat problem, som obönhörligt pockar på lösningar då man skall praktiskt utforma förskoleverksamhet och som inte tillräckligt tas upp i det teoretiska underlaget, gäller barnsexualiteten. I kapitel tre tangeras det faktum att barnens svårigheter till stor del uppkommer genom de vuxnas oförmåga att acceptera barnsexualiteten. Där kan man se en orsak till de många nervösa störningarna hos barn. Det hade varit på sin plats att ordentligt ta upp detta problem, men betänkandet glider över det på ett summariskt, överslätande sätt.

Tyvärr är det nog inte möjligt att ge ett användbart underlag för utformningen av förskolans mål och program om man är så mån om att inte förarga någon.

Länsmansgårdens Tobak

Tel. 54 45 72

Expresslotter	Snabblotter
Tombolalotter	Kvicklotter

Lägre priser, snabbare leveranser

G. V. GAIJNER AB

Alviksvägen 47,
Box 15039, 161 15 Bromma
Tel. 08/25 84 00.

Nu är höstens böcker här . . .

Välkommen in!

Sveavägen 41 (ABF-huset),
Stockholm
Tel. 11 89 30 eller vx 20 50 80

Lagen ska vara neutral till formen för samlevnad (inom eller utom äktenskapet) och till hur samlevnaden utformas på det personliga planet. Skilsmässa ska bli lättare. Barn utom äktenskap ska bli mer jämställda med barn inom äktenskapet och vårdnaden om barnen ska avgöras utifrån barnets bästa. Det är några av förslagen i Familjesakkunnigas första betänkande som nyligen kommit. Det presenteras här av Louise Waldén.

FAMILJ och ÄKTENSKAP

Familjesakkunniga, som tillsattes 1969, har nu utkommit med sitt första betänkande, *Familj och äktenskap, Del 1*. Den behandlar i första hand vissa principiella frågor kring äktenskapet som rättslig form för familjebildningen, äktenskaps ingående och upplösning, vårdnad om barn utom äktenskap och rätten till den gemensamma bostaden vid skilsmässa.

De viktigaste föreslagna ändringarna är följande:

i *giftermålsbalken* föreslås att reglerna om trolovning upphävs; att vissa äktenskapshinder avskaffas; att äktenskap mellan halvsyskon medges efter dispens; att reglerna för hindersprövning förenklas; att ett anmälningsförfarande ersätter de nuvarande äktenskapsformerna; att reglerna för makars förhållande till varandra i personligt hänseende utgår och inga rättsverkningar knyts till skuld vid familjeupplösningen; att återgången avskaffas som form för upplösning av äktenskap; att särlevnad eller särskild skillnadsgrund inte är nödvändig för skilsmässa; att hemskillnaden avskaffas och ersätts med en betänketid på sex månader om makarna är oense eller har vårdnad om barn under 16 år; att medlingen görs frivillig; att avsteg ibland kan göras från regeln om hälftindelning av giftorättsgodset.

I *föräldrabalken* föreslås främst att barn utom äktenskap blir mer jämställda med barn inom äkten-

skap; att vårdnaden ska avgöras utifrån barnets bästa; att samboende ogifta föräldrar kan få vårdnaden om sina barn gemensamt.

Fråga om bostaden föreslås att den som har störst behov av bostaden ska kunna lösa ut den andra parten från hyres- eller bostadsrätten.

De sakkunniga påpekar att förändringar i samhällsstrukturen påverkat familjens funktioner och att lagen behöver ändras med hänsyn till detta. Vissa uppgifter, som tidigare bara kunnat fullgöras av familjen, har nu övertagits eller kan övertas av samhället. Samtidigt som familjen förlorat i betydelse som fast ekonomisk enhet har förutsättningarna för den sexuella behovstillfredsställelsen (separation mellan sexualitet och fortplantning samt ändrad syn på sexuallivet) ändrats. Familjens uppgift att ge den enskilde en känslomässig gemenskap har ökat i betydelse. Därför leder brister på den känslomässiga området lättare till familjens upplösning nu än förr, då den känslomässiga funktionen ofta fick underordna sig den ekonomiska nödvändigheten. Samtidigt innebär äktenskapet fortfarande ett ekonomiskt beroende, oftast för kvinnan, eftersom barntillsynen till största delen måste skötas av familjen och det inte alltid finns arbetstillfälle för alla. Endast en fjärdedel av de gifta kvinnorna har sådana inkomster att de är ekonomiskt oberoende av mannen.

Man påpekar också riskerna med att "en långvarig fast arbetsfördelning mellan föräldrarna i fråga om hemarbete och förvärvsarbete får eftersläpande effekter i fråga om den hemarbetandes förutsättningar att göra sig ekonomiskt självständig", dvs. i klarspråk att kvinnorna genom bristen på barntillsyn och hemmafruinstitutionen ofta kommer på efterkälken i arbetslivet.

De sakkunniga trycker i sitt betänkande på att lagen skall vara neutral dels till formen för samlevnad (inom eller utom äktenskap), dels gestaltningen av samlevnaden på det personliga området. "Lagen på detta område bör grundas på sådana etiska principer som omfattas av den allmänna värdegemenskapen i vårt samhälle och ge uttryck åt bl.a. principen om mannens och kvinnans jämställdhet och åt tanken att den starkare inte får utnyttja den svagare."

Vidare bör både ingående och upplösande av äktenskap förenklas. De flesta äktenskapshinder tas bort och de nuvarande vigselceremonierna ersätts av en anmälan om äktenskaps ingående. En sådan anmälan ska dock kunna tas emot av tex präster eller andra personer som förrättar en mer traditionell vigsel.

Äktenskapsskillnaden ska vara den enda upplösningsform som finns och "make får ... ovillkorlig

Kvinnopresskonferens i Ungern

Den 21—23 mars hölls en internationell konferens för kvinnotidningar i Ungern. Vård var den ungerska tidningen *Nők Lapja* och arrangör tidningen *Kvinnor i hela världen* (*Frauen der ganzen Welt*), som utges på fem språk i 150.000 ex. 57 kvinnor från 21 länder kom till konferensen.

Deltagarna samlades i Budapest men själva konferensen hölls vid den underbart vackra Balatonsjön, dit våren just kommit. Det var första gången delegater från både öst och väst deltog i ett möte av detta slag och resultatet var blandat även om syftet var vällovligt.

Konferensens tema var kvinnopressens roll i kampen för kvinnans jämlikhet samt europeisk fred och säkerhet. "De europeiska ländernas olika politiska system får inte utgöra ett hinder för ömsesidigt samarbete och förståelse", betonades det i välkomstalet, men att man undvek att tala om "olikheterna" gjorde dem inte mindre, snarare tvärtom. Även om nästan alla talare undvek brännbara ämnen och frammanade en bild av samförstånd, gick det en klar skiljelinje mellan representanterna för de socialistiska tidningarna (i både öst och väst) och den kommersiella dampressen.

"En seriös kvinnotidning har inte en chans... Pressens frihet är en myt när varje tidning är en affär", sade en av de västtyska delegaterna och pekade på det faktum att Springer äger 39 procent av dagstidningarna, 90 procent av söndagstidningarna, 48

procent av radio-TV-tidningarna och 28 procent av veckotidningarna i BDR. Man betonade pressens betydelse när det gäller att väcka kvinnorna till politiskt och socialt medvetande, men en av de stora damtidningarnas representanter menade att också mode- och heminredningsreportage var ett steg i den riktningen "för familj och hem och kläder är ju en del av samhället". I en grov generalisering kan man sammanfatta intrycken av rapporterna från de olika länderna så: i Väst-Europa, främst i EEC-länderna, kämpade man både för kvinnans ekonomiska jämlikhet ur ett grovt underläge och för hennes frigörelse från ett ideologiskt förtryck. I de socialistiska länderna betonade man den ideologiska kamp som återstod mot det patriarkaliska samhället. I de nordiska länderna återstod striden för ekonomisk jämlikhet i förgrunden.

Vad gällde konferensens andra

tema, den om europeisk säkerhet, betonade alla sin goda vilja och fredsönskan. Men sista dagen höll danskan Margit Hansen från Land og Folk mötets bästa tal, där hon tog upp EEC och EEC-motståndet i Norden. Hon citerade den engelske premiärministern Heath: "Vi måste inse att England måste in i EEC för att stärka kampen mot socialismen." Att tala om europeisk säkerhet utan att nämna EEC och dess betydelse som militärpolitiskt block är rent nonsens, menade hon. EEC betyder monopolkapitalism och det kan aldrig förenas med arbetarklassens intressen. De sociala framgångar vi nått i Norden, för t. ex. arbetarklassen och kvinnorna, har vi vunnit i kamp, och ingen kan förvänta sig att vi nu ska stå stilla för att invänta att andra länder ska hinna i kapp. En sådan här konferens i all ära, men vi måste inse att vi representerar olika intressen, även om det sedan ändå kan vara nyttigt att mötas och utbyta erfarenheter länder emellan.

L. W.

Tre av de nordiska representanterna: frö Margit Hansen, Danmark, Anne Margarete Norum, Norge, Louise Waldén Sverige.

rätt till äktenskapsskillnad", dvs att man har rätt till skilsmässa utan att behöva ange särskilda skäl. I stället för hemskillnad förslås en sex månader lång betänketid när makarna är oense när de har vårdnad om barn under 16 år. Medling ska vara frivillig och på sikt ersättas av familjerådgivning.

I betänkandet diskuteras också underhållsskyldigheter mot t ex

hemmaarbetande fru men den frågan kan tas upp noggrannare under den fortsatta utredningen. Dock förutsätter man att "make som har försörjningssvårigheter får ett större underhåll under skälig tid närmast efter äktenskapsskillnaden".

Beträffande barnen betonar man att barn utom äktenskap ännu mer ska jämföras med barn inom äktenskap och faderns möjligheter

att få vårdnaden vid upplösning av ett fritt förhållande ska ökas, likaså ska bägge föräldrarna i en fri samlevnad kunna få vårdnaden om barnet.

Detta är alltså i korthet huvudpunkterna i betänkandet. Någon kritisk granskning av förslagen har tiden inte medgivit, men SKV kommer under hösten att studera betänkandet och avge ett remissvar.

Att kvinnan i första hand är mor och i andra eller helst fjärde hand samhällsvarelse. Att en kvinna som inte orkar med sina barn är värdelös. Att en kvinna som avstår från vårdnaden om barnen måste tycka illa om sina barn. Det är några av ingredienserna i moderskapsideologin. En verklig frigörelse av kvinnan kräver en avideologisering av moderskapet. Vi måste föra kampen för kollektiva samlevnadsformer, för delad glädje och omsorg om barnen, för en verklighet inrättad efter barnens behov och inte efter utsugning och förtryck. Maria Rönn och Christina Gynnå analyserar moderskapet som ideologi och som medel att förtrycka kvinnan.

Moderskapet som ideologi

Vad är det som får oss kvinnor att tro att vi kommer att förbli evigt olyckliga om vi inte föder barn (även om det har rent medicinska orsaker)? Vad är det som får oss att tro att våra depressioner kommer att försvinna den dag vi skaffar barn? Vad är det för kraft som ligger bakom de anklagelser en kvinna riktar mot sig själv när hon fött ett missbildat barn (trots att hon vet att det inte är hennes fel)? Varför skäms kvinnorna när deras barn "stör" andra människor med hejdlös gråt? Varför upplever kvinnor sig som självupptagna egoister när de av någon anledning är tvingade att lämna bort barnen?

Är det möjligen så att en kvinna utan barn är en ofullständig människa, att hennes längtan efter barn har rent biologiska orsaker, att "naturen" har gett kvinnan ett särskilt barnaömmande kynne? Dessa förklaringar duger naturligtvis inte. De tankar och föreställningar som uppkommer i människors huvuden måste ha andra orsaker. Kvinnor föds inte till de lyckliga, rosiga mödrar som vi så ofta läser om i noveller och romaner. För då skulle det inte finnas så många kvinnor som hatar sina barn och som t o m misshandlar dem. Då skulle alla kvinnor fått ett speciellt vä-

sen på grund av någon inneboende naturkraft. Ett speciellt väsen som enbart skulle vara förunnat kvinnor och som dessutom bara skulle vara utvecklat hos kvinnor som fött barn.

Myt eller ideologi?

Vi kvinnor har väl alla mer eller mindre fallit offer för den romantiska synen på moderslyckan, som står i så bjärt kontrast till de verkliga förhållanden många mödrar lever under. När den här artikeln planerades var avsikten att försöka genomskåda denna "modersmyt". Men benämningen modersmyten är inte bra, därför att den lätt leder till tankar som att "här gäller det att krossa myten om moderslyckan eftersom barn i själva verket är den största olycka som kan drabba en kvinna". Och det är inte det vi menar. Barn är självfallet en naturlig del av våra liv. De står för kontinuiteten. De stimulerar oss. De ger oss livskraft. En värld utan barn vore en död värld. En värld utan framtid. Men även om vi kvinnor villigt erkänner att barn är glädje, så kvarstår det förhållandet att den bild som genom samhällets försorg förmedlas till oss spräcks när vi väl föder och uppföstrar barn. Och framför allt: vi fortsätter att tro mer på bil-

den än på våra egna upplevelser!

När vi nu väljer att kalla denna "bild" moderskapsideologin, så är det framför allt av två skäl. För det första ger ordet myt associationer till något totalt verklighetsfrämmande och nattsvart, som man lätt kan göra sig kvitt genom att avslöja myten och erkänna verkligheten. För det andra är begreppet ideologi mer innehållsrikt och mer precist. Det är ett verktyg som genom sin särskilda betydelse kan hjälpa oss kvinnor på traven när vi försöker förstå vår situation som kvinnor i ett kapitalistiskt samhälle.

Den klass som äger produktionsmedlen bestämmer inte bara hur produktionen ska ske. Den bestämmer också under vilka förhållanden vi lever våra liv. Den ensamma mamman i traversen skulle inte välja ett liv med Commerce och Kalle Anka om hon hade kunnat råda över sitt liv. Det är det produktionssätt hon är inordnad i som sätter upp de snäva gränserna för hennes livsutrymme. Och hennes medvetande om den egna situationen och världen i stort bestäms av det liv hon tvingas leva. Genom att den härskande klassen råder över våra livsförhållanden råder den också över våra upplevelser och förklaringar av livet. Genom sin makt

över massmedia, reklam, skola kan den också aktivt förmedla sin bild av vad som är naturligt, riktigt och eftersträfvansvärt. Kort sagt utformar den härskande klassen den härskande ideologin. Med ideologi menas då ett ganska sammanhängande system av värderingar och föreställningar om verkligheten.

Ett samhälle kan inte upprätthållas enbart genom öppet våld, lagar och yttre föreskrifter. En människa som blir slagen till "lydnad" kan ta första tillfället i akt att slå tillbaka på den som utövar våldet. Men en människa som så att säga av sig själv tänker och känner på ett sätt som garanterar de rådande förhållandenas fortbestånd är däremot lätthanterlig. Därför måste den härskande ideologin förankras djupt i vårt inre så att vi blir "dugliga medborgare" och till och med handlar mot våra verkliga intressen. Vi kommer då — om denna förankring är framgångsrik, och det är den för det mesta — att utan knot leva i den upp-och-ned-vända världen, där t ex klassförtryck kallas individens frihet. På så sätt blir ideologin en materiell kraft, som får oss att handla i en viss riktning — eller får oss att avstå från handling.

Att föda och amma barn — en biologisk verklighet

Moderskapsideologin är en del av samhällets ideologiska överbyggnad. Att moderskapet innebär att kvinnan föder och ammar barn är *inte* ett ideologiskt förhållande, eftersom det överensstämmer med den biologiska verkligheten. Men om kvinnan *utöver* födandet och ammandet ges ansvaret för barnets skötsel och uppföstran med motiveringen att detta är en uppgift som överensstämmer med *kvinnans sanna natur*, så är detta moderskapet som ideologi.

Att "naturen" gett kvinnan ett särskilt barnämnande kynne. Att kvinnan i första hand är mor och i andra hand eller helst tredje eller fjärde hand är en samhällsvarelse. Att den kvinna som av en el-

Den här bilden av den lyckliga modern som väntar på ett telefonsamtal från pappa finns på nattduksborden i amerikanska hotellrum.

ler annan anledning inte orkar med sina barn inte har något värde. Att kvinnan så att säga känner på sig hur man handskas med barn. Att kvinnan som överlämnar barnen i faderns vård vid skilsmässa nödvändigtvis måste ha tyckt illa om sina barn. Detta är några av ingredienserna i moderskapsideologin. Men ideologin är inte fullständig med den evigt glittrande och ansvarskännande flerbarnsmamman som trots oändliga svårigheter klarar av allt. Den måste ovillkorligen kompletteras av en viljestark och duktig äkta man som kärleksfullt stöder henne. En ensam mor har inte lyckats särskilt bra. Hon har drabbats av en stor olycka, naturligtvis självförvållad. Enligt den rådande ideologin är hon den förtappade horan, för evigt olycklig. Ingen kan undgå de föreställningarna. De inpräntas i oss varje minut under dygnet genom menande blickar från omvärlden och inte minst genom massmedia. Även om vi hemma försöker dela ansvaret med mannen eller medlemmarna av ett kollektiv där vi bor, så

tror vi likväl att vi kvinnor har det yttersta ansvaret för våra barns välmående och kreativitet. Vi oroas ständigt när vi märker att vi inte kan leva upp till veckopressidealet. Och vi anklagar oss själva om vårt barn blir överkört på grund av att samhället uppmuntrar privatbilism och inte vidtar åtgärder för att skydda människorna mot trafikdöden. Miss-tanken att vara dålig mor finns alltid hos oss.

Moderskapsideologin och klasserna

Som vi sa tidigare har ideologin en bestämd funktion i samhället. Alltså att få människor att av sig själva handla och tänka i en riktning som bäst passar det bestående samhället. Moderskapsideologin har en central funktion i bevarandet av klassamhället. Den utnyttjar människors naturliga önskan att fortplanta sig och deras glädje inför barn. Detta gör den genom att förvränga och förfälska verkligheten, så att kvinnan i den förtryckta klassen snällt och villigt anpas-

sar sig till att föda och uppfostra barn till att bli den medgörliga arbetskraft kapitalet behöver för sin ackumulation.

Vissa kvinnor har till uppgift att leverera och uppfostra arvingar till kapitalistklassen. Dessa kvinnor måste också snällt anpassa sig till moderskapsideologin, även om deras situation är avsevärt bättre därför att de genom pengar och ställning kan köpa sig fria från den inskränkning det innebär att enbart vara avelsdjur.

Men moderskapsideologin förenar dock inte kvinnor över klassgränserna. En överklasskvinna blir föraktad av sin egen klass om hon blir med barn och gifter "ner sig". Hon är en slampa. Hon anses ha hamnat på överblivna kartan beroende på att ingen man i hennes egen klass velat ha henne. Där emot kan en man gifta upp en kvinna från en lägre klass om han är tillräckligt förmögen och inflytelserik — och om den kvinnan inte i alltför hög grad avviker från det mönster som anses normalt i borgarklassen. Ideologin i sin helhet är inrättad på ett för klassamhället så bekvämt sätt: Män och kvinnor trivs bäst med varandra om de har samma erfarenheter, samma bakgrund och samma klasstillhörighet.

Den borgerliga familjen

Alla samhällen försöker att i möjligaste mån påverka tillgången på barn. I de högt utvecklade kapitalistiska länderna sker den ekonomiska expansionen mer genom produktivitetstegring på grundval av teknologiska framsteg än genom ett stigande arbetareantal. Arbetsnarnas egenskaper blir av större vikt än den rent numerära storleken. Därför sammanfaller ofta befolkningspolitik och familjepolitik i dessa samhällen. Man ser till att de barn som behövs föds inom familjen. Härvidlag verkar moderskapsideologin i samma riktning som de familjepolitiska åtgärderna. Omsorgen om barnen låser kvinnan inom hemmets fyra väggar så att hon inte går ut och kräver arbete och därmed avslöjar lögnen om full sysselsättning. I de

fall hon av familjeekonomiska skäl tvingas att sälja sin arbetskraft ser moderskapsideologin till att hon inte ägnar för mycket energi åt facklig och politisk verksamhet. Och den dag kapitalet inte behöver hennes arbetskraft längre återgår hon till sin "naturliga kallelse" i hemmet.

Men det är livsviktigt för kapitalismen att behålla kärnfamiljen också av andra skäl än att man behöver en foglig reservarmé av kvinnlig arbetskraft. Trots att staten övertar allt fler av familjens uppfostringsfunktioner, har man ännu inte kunnat inrätta någon institution som utövar lika stort inflytande över barnens uppfostran som familjen. Gustav Jonsson har i sin undersökning "Det sociala arvet" visat att utslagna föräldrar får utslagna barn. En sådan arvsföljd vore inte möjlig, om inte familjen fortfarande var av så stor betydelse.

Det är familjen som har hand om barnet under dess första mest påverkbara år. Vi kan därför påstå att familjen är ett slags första förberedande instans för individens inordnande i samhället. Till sin uppbyggnad liknar kärnfamiljen det borgerliga samhället. Ute i samhället innehar kapitalägarna den ekonomiska makten. I familjen råder den som håller i plånboken över de ekonomiska besluten. Och det är ju för det mesta mannen som kommer hem med avlöningskuvertet (eller åtminstone det största). På samma sätt förhåller det sig med ideologin. Den ideologiska makt som i samhället som helhet utövas av borgarklassen övertas i familjen av mannens inflytande över kvinnan och föräldrarnas över barnen. På så sätt lär sig barnen redan från början att det är "naturligt" att vissa människor har makt över andra. Auktoritära, okritiska och osjälvständiga (i ordets djupaste mening) människor skapas av själva familjesituationen — oavsett vilka avsikter föräldrarna har med sin uppfostran. Och familjen kan bibehållas bara om kvinnorna accepterar den roll moderskapsideologin förmedlar.

Moderskap och frigörelse

En verklig frigörelse av kvinnorna och barnen kräver en avideologisering av moderskapet. Det kan i sin tur ske endast genom att vi rycker undan grundvalen för denna ideologi: det produktionssystem som vilar på privategendom och utsugning av främmande arbetskraft. Därmed inte sagt att vi därefter automatiskt blir kvitt moderskapet som ideologi. Eftersom inte ens kvinnorna själva kan skilja mellan denna ideologi och kvinnans biologiska roll i fortplantningen, utgör ideologin en mäktig kraft som försvårar kampen för det klasslösa samhället. Därför måste vi kvinnor tillsammans försöka avslöja moderskapsideologin. Vi måste på allvar inse att det inte är vår "natur" som avgör om vi lyckas eller inte lyckas i vår nit att uppfostra barnen till de självständigt tänkande människor vi vill att de ska bli. Vi får inte privatisera vår ångest som mödrar utan måste i stället frigöra den till en kraft mot det samhälle som skapat den ideologi som förtrycker oss och våra barn. Därför räcker det inte med att vi tillsammans med männen i arbetarklassen kämpar för att avskaffa lönesläveriet. Kvinnan måste också befria sig från den utsugning det innebär att producera arbetskraft och kanonmat åt en annan klass. Det måste ske genom att hon befriar sig själv och sina barn från den borgerliga familjen.

Vi måste kämpa för kollektiva uppfostrings- och samlevnadsformer, för delad glädje och omsorg för barnen. Den kampen leder också till att kvinnorna för första gången får inflytande över befolkningsfrågan. Det är kvinnorna som kommer att gå i spetsen för denna kamp, eftersom det är kvinnor och barn som förtrycks mest av nuvarande familjeförhållanden. Kvinnor anar efter tusenårigt förtryck vad som menas med kvinnans frigörelse och vilka möjligheter barnen skulle kunna få om bara verkligheten vore inrättad efter barnens behov och inte som nu efter utsugning och förtryck.

Två utställningar om föräldrarollen och om det första barnet

”Jag upplevde att Linus och jag var magiska”

”Man kan inte konkurrera med sitt barn om att få vara barn själv”

Vad händer när det första barnet kommer? Hur påverkar det förhållandet mellan man och kvinna? Hur klarar man omställningen från ett fritt vuxenliv till en bunden föräldraroll?

Om den tematiken handlade två utställningar i Stockholm i våras. Vi Mänsskor har intervjuat Lena Cronquist och Olle Kåks. De har bägge barn som nu är i tvåårsåldern och båda har formulerat sina känslor och konflikter inför barnet i två ytligt sett mycket olika utställningar: Lenas expressiv, känslofylld, Olles mer intellektuell, analytisk. Men under ytan säger utställningarna något om varandra: de handlar om två olika sidor av samma konflikt, sedda inte bara genom två temperament utan också genom två kön.

I verklighetsbakgrunden finns flera paralleller: bägge lever i moderna, jämställda förhållanden där det är självklart att både mannen och kvinnan ska fortsätta jobba efter barnets ankomst. Förhållanden som är uppbyggda inte bara på jämlikhet utan också på ett starkt känslomässigt beroende av varandra. Målet är inte i första hand att bilda familj utan att leva tillsammans som individer.

Barnets ankomst innebär en rubbning i parförhållandet. Samtidigt som kärleken till barnet är stark, hotar det både arbetet och förhållandet. Man letar efter en ny balanspunkt, en ny rytm för att kunna kombinera barn, arbete och ett krävande vuxenförhållande.

För både Lena och Olle har det första barnet inneburit en stor omställning, men när de formulerar sina upplevelser tar de ut helt olika sidor av konflikten.

För Lena står födandet, skapandet i centrum och hon upplever en nästan mystisk förändring.

För Olle blir barnet verkligt först efter några månader, när det börjar skratta och bli en individ.

Kanske är det så att för modern är barnet verkligt redan under de sista graviditetsmånaderna, men för fadern först när det fötts och därför behöver han ”hinna ifatt” några månader innan han fattar vad barnet innebär.

För Lena är rädslan att hon inte ska kunna fortsätta att måla mycket stark och när Linus fötts tycker hon det är svårt att inte få vara ifred, sova eller tänka och känna i lugn och ro.

För Olle är den största svårigheten att hans fru liksom ”försvinner”. Han är inte längre huvudpersonen — det är barnet.

Kvinnan tar nog ofta ett överansvar rent praktiskt för barnet. Barnet, den mest hjälplöse, måste i första hand få den tid och kraft hon har. När barnet och arbetet fått sitt orkar hon kanske inte med att ”ta hand” om mannen som hon gjorde förut, och han blir omedvetet svartsjuk. Mer sällan hon, kanske för att hon aldrig blivit ”omhändertagen” på det sättet.

Både Olle och Lena har svårt att smälta in i sina nya roller. När man lever i förhållanden och sammanhang där könsrollerna nästan utplånats innebär föräldraskapet att man plötsligt kastas tillbaka in i en könsroll som man har svårt att begripa och handskas med. Trycket att gå in i könsrollen kommer från barnet, ens egen indoktrinering och samhällets förväntningar.

Intervjuerna med Lena Cronquist och Olle Kåks gjordes från början utan planer på att kopplas ihop. Men när vi såg materialet upplevde vi att det fanns en spänning och en dynamik mellan dem. De utgjorde ett sorts dubbelporätt av något som det är tabu att beröra: de konflikter ett barn medför.

I myternas värld fullkomnas förhållandet när det första barnet kommer, den heliga familjen pånyttföds. Men så ser verkligheten nästan aldrig ut. Därför är det befriande att de konflikterna formuleras och förs fram i ljuset som de gör i de här två utställningarna. För vi behöver tala om detta, så att vi mer realistiskt kan möta verkligheten och ta in barnet i vår vuxengemenskap.

På de följande sidorna får bilderna och intervjuerna tala för sig själva.

Annika Nordin—Louise Waldén

När Lena Cronquist hade fått sitt första barn drabbades hon av en s. k. graviditetspsykos. I 3,5 månader var hon intagen på S:t Jörgens mentalsjukhus i Göteborg. Nu har hon målat sina erfarenheter. Både från de tio psykotiska dagarna och från sjukhusvistelsen. Målningarna från psykostiden kontrasterar starkt mot sjukhusmålningarna: de senare är detaljfattiga, bleka och förmedlar sjukhusatmosfär.

För Lena var de psykotiska upplevelserna i grunden något positivt. Genom Linus' födelse upplevde hon sig själv befriad, förlöst och förnyad.

— Jag pratade med alla. Jag som annars är så blyg. Upplevde dofter, färger och musik starkare än någonsin. Jag upplevde att Linus och jag var magiska, att vi hade läkande krafter. Rädslan kom inte förrän jag upptäckt att jag inte behärskade situationen.

— En av orsakerna till psykosen berodde nog på min rädsla för att bli mor, dvs. att hamna i modersrollen. Jag var rädd för att det skulle innebära att jag slutade måla och så. Göran hade länge velat ha barn. Till slut tyckte jag att jag inte kunde säga nej längre. Min svärmor är en typisk mamma och jag ville inte bli som hon.

— Under graviditeten mätte jag bra och födelsen var väl normal, ett dygn. Men jag var väldigt trött efteråt, kunde aldrig sova.

— Jag hade liksom hoppats att Göran och jag skulle sköta Linus tillsammans. Men det blev min svärmor och jag som gjorde det. Jag upplevde att Göran var försvunnen, borta, satt och skrev nåstans. Egentligen ville jag inte att min svärmor skul-

le komma. Hon har haft fyra barn så hon kan det här. Jag ville misslyckas i fred.

— När jag kom hem från sjukhuset var förhållandet till Linus dåligt. Jag behövdes inte, och vi kände ju inte varandra. Nu tycker jag att det funkar bra med modersrollen. Det är klart att ibland blir man ju galen när man aldrig får vara i fred och tänka och så. När jag tänker på hur det var när Linus var 4—5 månader känns det hemskt jobbigt. Men då var jag ju väldigt dålig själv också. Egentligen blev jag inte fri från hela den här tiden förrän jag målat av mig alltsammans. Flera barn, ja, men inte mer mentalsjukhus.

☆

Det finns läkare som vill ge sådana här psykiska tillstånd en mycket biologisk förklaring, "lagd för schizofreni". Men 40—50 procent av alla kvinnor drabbas av någon form av psykiska besvär efter barnets födelse. Endast 0,2 procent av så allvarlig karaktär att de fordrar sluten psykiatrisk vård. De känslor och erfarenheter som Lena beskriver känns kanske igen. Även om sådana här psykoser oftast är negativa, dvs. att man är trött och deprimerad.

Överläkare Erik Bartholson, Boden, menar att psykosen beror på att kvinnan är fysiskt uttröttad. Det nya barnet innebär en helt annan dygnsrutin. Kvinnan orkar inte med, blir trött och deprimerad. Det är viktigt att tala om hur vanligt, normalt det här är. En annan orsak tror han är att kvinnan känner att hon inte orkar leva upp till rollen som glad moder lyckligt hållande sitt barn i famnen. Modersmyten bör tas bort. Den existerar inte i verkligheten.

A. N.

Pumplandet

Symboliserar i sig situationen som uppstod när Linus fötts. Lena väntade en väninna på besök. Ute i grönsakslandet upplevde hon att väninnan hade kommit. Pumpan hon höll i handen förvandlades till en livmoder.

— Jag tyckte att jag hjälpte henne att göra om sin förlossning, som varit mycket svår. Fick hon bara föda om skulle allt bli bra och hon och hennes son Christer skulle bli förlösta och magiska på samma sätt som Linus och jag.

— Jag tog pumpan och bar in den och sa: Det här är Christer!

Ansiktena uppe till vänster visar den reaktion jag möttes av. Min man ser ogillande ut, min svärmor mer tveksamt leende (t. v.).

Upplevelserna målas över

Symboliserar behandlingen på ett mentalsjukhus.

— Jag målar en skapelsescen, symbol för mina upplevelser, min livsglädje. Jag hade gjort en sådan blyertsteckning på en dassdörr. Det uppskattades inte, jag kom på stormen sedan. Man vill inte att patienten ska uppleva någonting. Det suddas ut, målas över med elchocker och piller.

En av de första dagarna jag var på sjukhuset lekte jag att jag föddes. Jag kröp ut till korridoren från mitt rum, som symboliserade livmodern. Just då kom rondan. Jag tittade upp på överläkaren och sade: Du är min far. Jag föstes snabbt tillbaka i rummet och ingen frågade vad jag gjorde. Även om jag nu inte visste riktigt varför jag lekte så här så visste jag vad det symboliserade.

Jag fick tag på en bibel, rev ur skapelseberättelsen och gjorde små figurer av de sidorna, sedan stoppade jag ned figurerna i tandborstglaset, som också de representerade någon sorts livmoder som skulle ge dem liv.

Det här var det aldrig någon på sjukhuset som pratade med mig om (nedan).

Divided into two parts I create

Det här är den första psykotiska upplevelsen jag hade. Jag låg på sängen och plötsligt tyckte jag att jag svävade. Hörde fågelkvitter och såg en underbar skog. Det här måste vara paradiset, tänkte jag.

Rädd blev jag först när jag inte visste hur jag skulle komma ned på sängen igen (ovan).

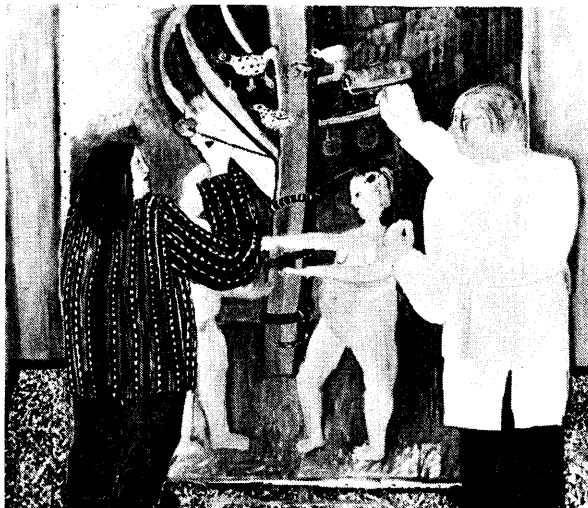
LENA CRONQUIST

Foto: Thomas Theander

Enskilt samtal

Two vitrockade doktorer avtecknar sig som gudagestalter mot en blå himmel. På skrivbordet ligger journalen där patientens uppförande antecknades.

Vid den första personliga frågan som kom först vid utskrivningen råkade telefonen ringa. Samtalet återupptogs inte (nedan).

Kalle, Olles och Kerstins första barn, är nu två år.

Innan han fanns levde Olle och Kerstin ett normalt vuxenliv, två självständiga individer med varsin yrkesidentitet och ett varmt personligt förhållande av ömsesidigt beroende.

Kalles ankomst innebar en förändring i förhållandet, en förskjutning som först så småningom blev märkbar. Konflikter började dyka upp.

När Kalle var ungefär ett år började Olle formulera de känslorna och konflikterna i målningar och objekt som så småningom blev en utställning, visad på Galerie Burén i våras.

— *Det är berättelsen om mitt barn, men mitt ansvar är inte att i första hand vara pedagogisk. Jag har gestaltat det så komplext som jag upplevt det, utan att förenkla eller tillrättalägga.*

Utställningen bestod av två rum. I det första fanns abstrakta objekt: en genomborrad plexiglasskiva, en målad trädgren monterad på två stenar som balanserade på varann.

I det andra rummet målningar med porträtt av barnet och modern, en snidad trähäst, en skulpterad tjur.

— *Jag kallar det ena rummet kroppsligt, det andra abstrakt, andligt. Jag menar att det är två saker som alltid finns, den fysiska verkligheten och drömmen om ett liv, eller det intellektuella nöjet. Dom avser jag inte på något sätt att förena. Det är två sorter, två sidor som finns samtidigt och som i bästa fall ger dynamik. Det är alltså explosionsmotorn i motsats till perpetuum mobile.*

I det kroppsliga rummet finns barnet i centrum, självsäkert, nyfiket, på väg. Modern finns nära barnet, sensuell, levande, lockande barnet bort från tjuren/fadern, ”den gamla bromsbitna besten, ett sorts naivt självporträtt. Tjuren som står där och

tvekar och egentligen inte har någon riktning, som inte är farlig och inte helt ofarlig heller”. I Kalles värld finns också den lustfyllda, harmoniska gunghästen med den sensuella ytan, men samtidigt finns där en bild av en död, bränd kropp ”för att understryka ett sorts medvetande som på något försiktigt vis måste med i Kalles världsbild. Att isolera honom från det är lika farligt som att göra mötet häftigt och brutalt”. Det kroppsliga rummet är Kalles rum, där han suveränt dominerar människorna och ting-
en och förhållandena mellan dem.

I det abstrakta rummet finns den vuxnes konfliktfyllda känslor. Stenarna som balanserar på varann fanns egentligen i en halländsk stengårdsgård. Den vuxne kontrollerar hela tiden att de inte ska trilla ner men omedvetet känner han möjligheten att de kan trilla och krossa barnet.

Under arbetet med utställningen förändrades den. Från början var barnet och modern på samma tavla, i samma enhet. Tjuren försökte anfalla barnet men var samtidigt dödligt sårad av en vass lek-sakssnurra som barnet satt mellan hans skulderblad. Otillåtna svartsjukekänslor formulerade sig men när de kom upp i ljuset och blev begripliga oskadliggjordes de också. Därför har en del av detta försvunnit i den färdiga utställningen.

— *Jag är fullt medveten om att slagord som kan förstås av många är väldigt viktiga, men de beskriver inte den exakta situationen, det exakta läget.*

Men en del har kanske känt igen sig lite grann. Det handlar visserligen om mina egna erfarenheter men avsikten är definitivt inte att framställa mig som en sorts unikum utan snarare en upplevelse av att det vi tycker är privata upplevelser har känts och kännas av många, att det bara är en sorts hämning att fler inte känner igen sig.

L. W.

"När han kom upplevde jag inget utom att jag måste ställa upp, hjälpa till. Först är barnet moderns, fysiskt och psykiskt, det är nåt som pågår dom emellan och själv känner man sitt tjusiga ansvar att fixa vatten och blöjor och tvätta. Men när barnet börjar ta gestalt, skratta osv., då har det väckt den verkliga kärleken hos en och man ser att ens fru också har den kärleken. Då infinner sig helt enkelt en sorts svartsjuka. Och detta att hata någon man älskar — det är prototypen för en konflikt och det får man lära sig leva med och ta itu med."

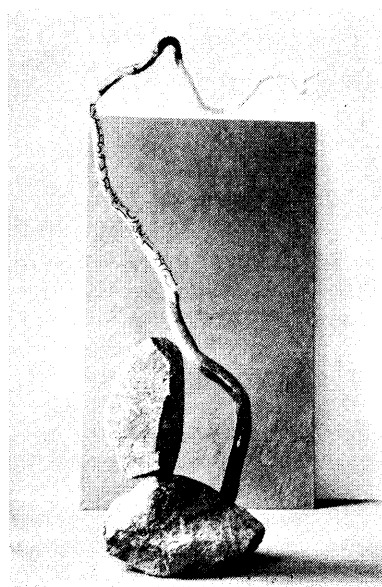
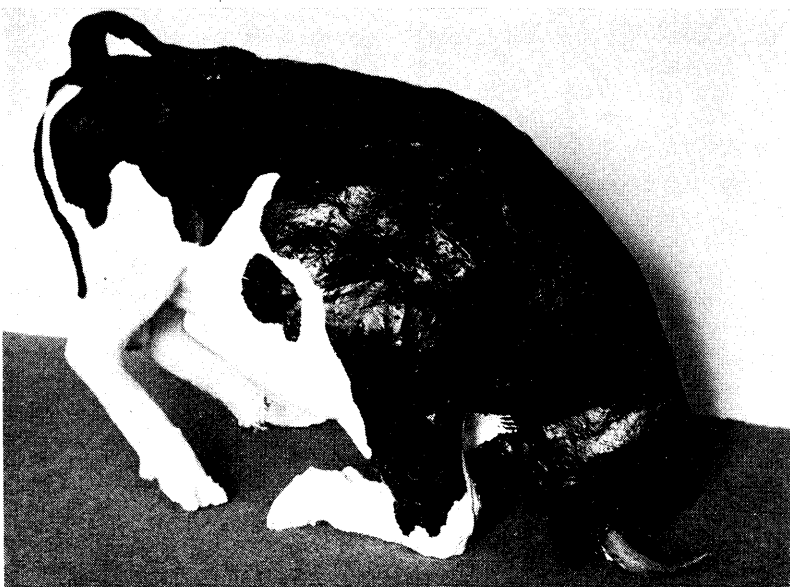
"Plötsligt börjar man känna att det var länge sen man hade en fru, en tjej, och man tänker att om några veckor kommer hon väl tillbaka. Sen inser man att situationen har förändrats väldigt, att man inte kan komma tillbaka. Man kan inte konkurrera med sitt barn om att få vara barn själv. Man har alltså inte ensamrätt på den här personen som kanske är ens fru och mamma och syster osv. Man måste avstå och inte hänga läpp för det."

OLLE KÅKS

Foto: Tommi Larsson

"Det verkliga ingreppet rör den ärvda, patriarkaliska situationen, den som man inte trodde man skulle hamna i — man är ju modern. Men detta att dela med sig, att upphöra att ha en favoriserad roll som man tror man ska ha, det grundskottet mot ens invanda roll är svårt. Att ta det på allvar

innebär att man tidvis kan hålla inne alla känslor bara för att titta på processen, en sorts balansgång. Gång på gång upplever man tiden innan Kalle föddes som en sorts sommarlov som man inte riktigt tog vara på."

I Täby står 1500 barn i daghemskö. Barnstugor är dyrt och kommunen fattig, säger kommunalpamparna. Vi måste pruta på våra ambitioner.

Samtidigt driver kommunen ett egendomligt dubbelspel: En jättestor sportanläggning för 35 milj kr invigdes i slutet av augusti. Barnstugeverksamheten däremot får nöja sig med 8 milj kr under en 4-årsperiod 1972—76.

I början på september stod det klart för pamparna att kommunens ekonomi hade brakat ihop. Skatteintäkterna hade blivit 4,5 milj kr lägre än beräknat. Servicestandarden måste sänkas och barnstugeverksamheten hotas med ytterligare nedskärning. Täbys ekonomer förklarade för en yrvaken kommunstyrelse-ordförande att skattebortfallet möjligen kan bero på att gifta kvinnor i Täby i hög grad slutat arbeta!

I vintras bildades Täby daghemsgrupp, en aktionsgrupp som kämpade för kvinnans rätt till arbete och barnens rätt till daghem. Men politikerna lyssnade inte utan talade sitt egenmäktiga språk. Gunilla Granath berättar om dagshemsgruppens kamp.

På tal om daghem

”Det är dåliga tider nu och de kommunala instanserna är inte inkomstbringande. Vi måste först och främst se till att industrin ges investeringstillfällen och när det blir bättre tider är vi positivt medvetna om att vi har en arbetskraftsreserv i de hemmavaroande föräldrarna”.

Det är Täby kommunstyrelsens ordförande Urban Palmgren som talar, en av alla dessa gamla patriarker med hemmafru och markservice och en hjäna full av obskyra värderingar och fördomar.

Täby kommun är bara en i raden av alla kommuner som visar att man använder sig av barntillsynen för att styra kvinnorna ut och in från arbetsmarknaden. Det finns flera medel att ta till och Täby kört hårt med allihop.

För det första tänker man höja taxorna. Urban Palmgrens förslag går ut på att införa en grundavgift på 80—120 kr i månaden. Ovanpå denna avgift kommer sedan den progressiva taxan från 1—20 kr.

För det andra ska det inte byggas några spädbarnsavdelningar på de kommande daghemmen. Barn under tre år är inte önskvärda på Täbys daghem. Små barn är för dyra.

För det tredje började man från den första februari att stänga daghemmen en halvtimme tidigare, dvs kl 18. Den i och för sig positiva arbetstidsförkortningen för personalen har inte resulterat i några kompenserande nyanställningar, vilket man från början gjort sken av, utan Täby kommun föredrar helt cyniskt att låta personalbristen gå ut över barnen. Personalen utnyttjas hänsynslöst. Två hela dagar i veckan får en ensam person ta hand om 11—18 barn och tre eftermiddagar varannan vecka händer samma sak. Daghemspersonalen hinner inte ens gå på toaletten under sådana omständigheter, och barnens vård kan inte längre kallas vård.

”Ska föräldrarna behöva betala för ånglavakt?” frågade en av de anställda på ett daghem i Täby.

Så här kan det se ut på daghemmen nu för tiden. En mamma berättar:

”Det fanns bara en fröken med 11 barn i 2 till 4-årsåldern. Hon snodde runt som en galning från ena hörnet i rummet till det andra för att ta hand om barn som slagit sig, som grälat, som kissat och bajsat på sig, och alla ville de ha tröst och lite ömhet. Hur skul-

le denna arma människa hinna prata färdigt med vart och ett av dessa barn innan hon måste gripa in någon annanstans?”

Bilden gränsar till det tragikomiska. Man frågar sig hur det ska välfärdssamhället Sverige kan tillåta att barnen, det uppväxande släktet negligeras och lämnas utan den emotionella och intellektuella stimulans som man otvivelaktigt vet är nödvändig.

Tja, vi lever i ett kapitalistiskt samhälle och varför skulle ett sånt samhälle bry sig om något som inte är direkt vinstgivande utom när nöden kräver. Som i krigstid eller högkonjunktur då den kvinnliga arbetskraften verkligen behövs. Som alltid smider kommunerna sina onda ränker i smyg och beslutar över folkets huvuden. Så också i Täby.

Men till slut sa alla småbarnsföräldrar i Täby stopp. Det finns 5.000 barn i förskoleåldern, 1.500 av dem står i daghemskö och 450 barn har en daghemsplats, vilket innebär en överinskrivning. Med 69 barn.

Situationen var desperat. Inte nog med att man skulle höja taxorna, man hade t o m mage att ge sämre service för högre pris. Föräldrar och andra sympatisörer

bildade Täby daghemsgrupp. Daghemsgruppen är en frontorganisation, alla åsiktsriktningar finns representerade och man har gått ut med parollerna NEJ TILL HÖJDA TAXOR OCH KORTARE ÖPPETHÅLLANDE, NEJ TILL TRE-ÅRSGRÄNSEN, JA TILL FLER OCH BÄTTRE DAGHEM.

Daghemsgruppen började med att kalla småbarnsföräldrar till ett opinionsmöte. Tiden var knapp, budgeten skulle spikas inom 14 dagar. 10.000 flygblad trycktes och delades ut i rasande fart till hushållen i Täby. Alla partierna fanns representerade på mötet och det var ingen hejd på hur välvilligt man behandlade föräldrarna.

— Det är viktigt att lyssna till folket. Sade pamparna och gick raka vägen och röstade precis i motsatt riktning.

Lördagen efter opinionsmötet demonstrerade omkring 150 föräldrar i Täby Centrum. Snälla och förståndiga skattebetalare tågade plötsligt med i en demonstration med barnvagnar, barn och massor av kampglada plakater och alla skrek Daghemsgruppens paroller tills stämbanden sade ifrån.

Några dagar efter demonstrationen skulle budgeten klubbas. Man får hoppas att Täby kommuns agerande i denna fråga inte hör till det vanliga. Folkpartiet som har majoriteten i kommunfullmäktige hävdade nämligen att föräldrarna inte alls behövde vara oroliga, för taxefrågan och frågan om treårsgränsen skulle överhuvudtaget inte tas upp i samband med budgeten.

Detta var minst sagt att lägga ut dimridåer över beslutet. Sanningen var emellertid den att budgeten var utformad som om taxorna redan var höjda och anslagen till daghemsutbyggnaden var satta som om inga spädbarns-avdelningar skulle byggas. Gav kommunfullmäktige sitt bifall till budgeten skulle alltså både taxor och spädbarns-avdelningar indirekt redan vara beslutade. När budgeten väl är spikad spelar det just ingen roll hur många sken-

•ETT MAKTRIEDEL• DEN BORGERLIGA STATEN REFÄSTER SIN MÅKT OMRÖM... GÄLLER ORDEN SAMMA FÖR KVINNA:MAN?

Kvinnoutställning

Ilse. Glädje. Förtrytelse. Uppvaknande. Det var några av de vanligaste reaktionerna på Grupp 8:s utställning Kvinnor på Moderna Museets Filial i april-maj. Under de fyra veckor den visades besöktes den av över 12 000 personer och den blev vårens mest uppmärksammade utställning. Med en uppsjö av bilder och handtextade uppmaningar, analyser, funderingar och faktasamlingar lyckades den provocera nästan alla i publiken att reagera. Lite rörigt men med mycket känsla analyserades kvinnans situation och funktion utifrån tre nyckelord: produktion (arbetslivet), reproduktion (moders- och familjeroll) och sexism. Den här af-fischen fanns bl a med och såldes även. Närmast ska utställningen visas i Karlstad, Västerås och Gävle. Grupp 8 håller också på att arbeta fram en nedbantad fotoverion, som ska kunna visas som vandringsutställning på skolor och bibliotek. Varför inte försöka få den till er ort och ordna några debattkvällar omkring den? Priset kommer att ligga omkring ett par hundra kronor.

beslut man än tar i enskilda frågor.

Budgeten klubbades i december och tiden fram till den 16 mars då taxefrågan slutgiltigen skulle behandlas fylldes med en minst sagt hetsig pressdebatt, flera demonstrationer och ytterligare ett opinionsmöte.

Den 16 mars avgjordes frågan slutgiltigt: budgeten gick igenom och taxehöjningarna och inskränkningar var ett faktum. Det är med besvikelse föräldrarna i Täby upptäckta att politikerna inte på något sätt tillvaratar deras intressen i daghemsfrågan. Det som hänt visar att en annan, hårdare kamp måste föras.

Flera skolor mitt i städerna hotas av nedläggning.

I stället för att låta lågstadiebarnen, 7—8 och 9-åringarna gå sina första skolår i småskolor nära hemmen avser man nu, bland annat i Storstockholmsområdet, att under de närmaste åren centralisera undervisningen med längre skolväg till följd för barnen. Gertrud Gidlund skriver om föräldrarnas kamp för skolan på Stora Essingen.

Barnet i pendlarens roll

Skolnedläggningar drabbar negativt inte enbart småskolebarn och föräldrar, hela miljöer berövas den kanske bokstavligen vitalaste institutionen. Centraliserad undervisning är att tidigt tvinga på barnen pendlarens roll. Ett bostadsområde utan skola blir snabbt glesbygd också med avseende på daghem, eftermiddagshem, småbutiker och — ja, kommunikationer.

Problemet hänger ihop med utflyttning och sjunkande elevunderlag. På åtta år har antalet elever i Stockholm minskat med 18.000. Idag finns det 63.000 elever i Stockholms skolorna. 1981 beräknas antalet sjunka till 43.000.

Äldre och halvgamla stadsdelar i geografiskt klart avgränsade bo-

stadsområden visar tydligast den allmänna tendensen i en viss typ av samhälle. I det här fallet visar de den pågående allmänna avvecklingen av småskolan. Som institution, som etapp i barnets kliv ur "ett mindre rum in i ett litet större".

Hur vi planerar för våra barn säger mycket om det nuvarande samhället. Det är kvinnor och barn, men framför allt barnen, som får ta de hårdaste och mest cyniska konsekvenserna vid en miss, eller brist, i planeringen från samhällets sida. Problem i storleksordningen lågstadiebarn—skola borde aldrig få komma som en chock för beslutsfattarna. De beslut som trots allt fattas i frågan visar på ett avgörande sätt hur samhällets behov skiljer sig från våra barns behov. Man tycker dessa behov borde vara kongruenta.

Samhällets behov och barnets

Man lägger i stället en ekonomisk, företagsekonomisk aspekt i första hand på skolfrågorna. Med räknestickan i hand kan man (så dugligt, så bokslutspräktigt!) räkna ut, att det lönar sig bättre att köra ihop stora mängder av barn i olika åldrar i tekniskt avancerade skolor som byggdes och "planerades" för ett decennium sedan, och mer. Än det lönar sig att låta barnen behålla de små närskolorna, ofta slitna och äldre

— men i överskådlig närhet till hemmen.

Att kunna överblicka sin miljö, och att anförtros uppgiften att själv gå sin väg till skolan under de första avgörande skolåren är av fundamental betydelse för ett barns utveckling.

Vore föräldrarna mindre rädda att hävda sina barns behov på den punkten — det är deras plikt att hävda sådana behov — rädda att rota i frågekomplex av den här arten, inte av ovilja men brist på självförtroendet då kan en avveckling av den här arten hejdas.

För argumenten är lätta att genomskåda:

Det ekonomiska argumentet från beslutsfattarnas sida paras ofta med ett pedagogiskt—tekniskt?

Man talar om ökad effektivitet i undervisningen till lägre kostnader, den stora skolans fördelar på ett tekniskt plan hävdas mot den lilla skolans på ett mänskligt plan. Mot den lilla skolans höga lokalkostnader står närheten till befintliga eftermiddagshem. För ingen tror väl att det finns barnstugor i proportion till de stora skolornas barnkullar, särskilt i nyare stadsdelar? Mot bussresorna står att barnen skall vänta i timmar, därför att man oavbrutet måste färdas i större grupper så snart det blir kollektiva skjutsar, de mindre barnen får vänta på de större etc, det blir fler tider att passa.

**Fler och fler
följer politiken**

My Dag

— utkommer onsdagar och
fredagar —

**Det är enkelt att
PRENUMERERA**

Ring 08/52 00 95

Kort sagt, de ekonomiska vinsterna vägs mot fundamentala, mänskliga behov. De värden en trygg, överskådlig och invand miljö kan innebära för barn och föräldrar.

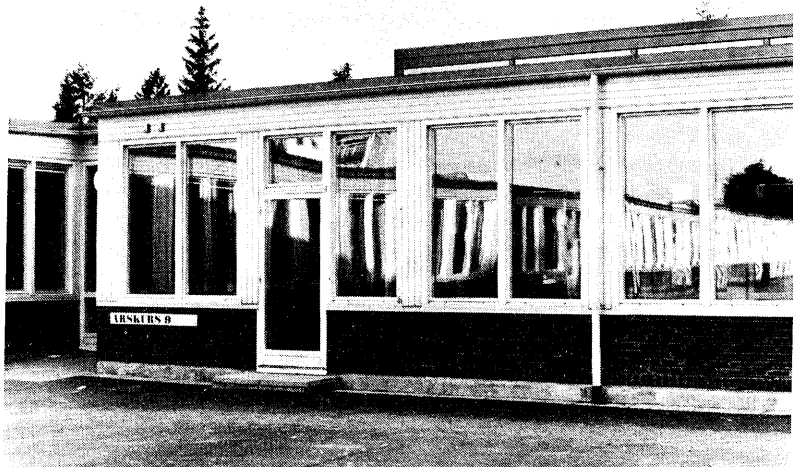
Exempel på en aktion

Vad gör man nu, om man befinner sig i den situationen att ens barn ska börja pendla? På skolorna i befolkningsöar, typ Gamla Stan, Aspudden, Hjorthagen, Stora Essingen har problemet redan visat sig i öppen dag.

Vad kan man vinna på lokala aktioner mot skolnedläggningar? Kan de ha betydelse för de direktiv som i rimlighetens namn måste utarbetas av beslutsfattarna för att möta den närmaste 10-årsperiodens problem.

Ett exempel genomfördes av föräldrar till låg- och mellanskolbarn på Stora Essingen. Hela befolkningen på ön ställde för övrigt upp bakom aktionen, som inleddes med dörrknackning för namnunderskrifter till protest mot den aviserade skolnedläggningen. På Essingen finns sedan gammalt en "folkskola" med 600 elevplatser. Den har under de senaste åren hållits vid liv med två klasser — ettan och tvåan. De utgjorde under förra läsåret 38 barn.

Namnlistorna samlade på kort tid 2.500 underskrifter som lämnades till skoldirektion och borgarråd. Trots detta lämnades senare beskedet, att (med sublimt kort varsel för övrigt) skolan skulle läggas ner, barnen sätts på buss över Essingebron till närmsta STORA skola. Har någon sett trafikintensiteten vid exempelvis Rålambshovsskolan, som ligger praktiskt tagit mitt inne i en rondell mot tidningshusen, med uppfarter och avfarter från Västerbroarna, Essingeleden tätt inpå? Finns det någon som **tänker** när en sådan skola från början planeras, och dessutom byggs till för 10 miljoner efter ett par år? Man hänvisade fö till att det var ofint att klaga, barnen kom ju till en av stans "bästa" skolor? Det påminner om, att man inte får klaga på trafiken om man har vackra kakelugnar i sitt hus.

I stället för stora mastodontskolor kunde man bygga enkla enplans-baracker efter det akuta behovet. Nyckelvikesskolan i Västerås. Foto Madeleine Gustafsson.

Vi beslöt då, att samla föräldrarna till ett möte, inbjöd också föreståndare och personal på eftermiddagshemmet, i avsikt att författa ett öppet, gemensamt brev till Skoldirektionen. Som nästa steg planerade vi en presskonferens uppe på skolan för att informera om detta exempel på en utveckling, allmänt kännbar i Stockholmsområdet.

Vi var också angelägna om, att inte låta frågan framstå som ett uttryck för gruppegoistiska behov. Vi ville betona en exponent för ett gemensamt problem. Och finns det egentligen någon anledning att sortera i prioriteringsyfte allmänna, dåliga villkor?

Efter presskonferensen skulle vi, om så behövdes gå upp och sätta oss på skolan under plakat som ytterligare manifesterade meningsyttringarna på ön. Det behövdes nu inte.

Vi drog på stencil det öppna brevet till Skoldirektionen och skickade det i stora vita kuvert till samtliga ledamöter inklusive suppleanter. Nästa dag postade vi skrivelsen även till Länsskolnämnden, till Skoldirektören och till Rektor i det rektorsområde skolan på Essingön sorterar under.

Tidningarna uppmärksammade vår inbjudan att ta del av problemet, och samma vecka som vi hållit föräldramötet skrevs ett par

stora artiklar med utgångspunkt från det sjunkande barnantalet i Stockholm som aktualiserat skolnedläggning bland annat på Stora Essingen.

Slutet gott?

Detta var sista veckan i april, under första hälften av maj höll länsskolnämnden sammanträde, på vilket de preliminära klassanordningsförslaget för lågstadielklasserna i Rålambshovsskolans rektorsområde gjordes upp.

Efter en kort tid, påfallande kort, erhöll vi beskedet att skolan skulle få vara kvar, "tills vidare". Tre klasser får stanna.

*

På midsommarafton tillställdes jag ett brev från Länsskolnämnden. I invecklade satser förklarades, att lågstadiet på Essingen skulle flyttas.

Jag hade som en av föräldrarepresentanterna två veckor på mig, att besvara mig över skrivelsen (beslutet) hos Kungl. Maj:t.

Litet på måfå ringde jag härs och tvärs, barnfamiljerna hade lämnat stan och efter några dagar visade det sig, att skrivelsen var en sista spinn-offeffekt av den ursprungliga planen som läckt igenom någon av de många maskorna i skolbyråkratin.

USA och Portugal utrotar miljön i Vietnam och Angola. Under 70-talet kommer 5 000 att dödas och 273 000 i Sverige att skadas i arbetet, förutom dem som ådras sig långsiktiga sjukdomar på grund av dålig arbetsmiljö. De senaste 200 åren har 2 miljoner kemikalier tillverkats men bara en bråkdel vet man ska deverkningarna av. Hjärncancer hos svenska barn i åldern 0—4 år har tredubblats under åren 1958—68. Men om allt detta talade man litet på FN:s miljövårdskonferens i juni som i stället ägnades en till intet förpliktande miljödeklaration. Annika Nor-din och Anne-Marie Svedin rapporterar här från både FN-konferensen och de alternativa konferenserna Miljö-Forum och Folkets Forum.

Miljövårdskonferenserna

I slutet av juli erkände USA att mindre betydande skador kan ha anställts på ett eller annat ställe på dammanläggningar i Nord-vietnam. Men det var först sedan massiva bevis i form av bilder och tv-film lagts fram. I samma veva anklagade USA FN:s generalsekreterare Kurt Waldheim för att vara både "ensidig och hycklande" när han uttalat sig mot USA:s bombning av vallarna.

För tre månader sedan vägrade USA, på miljövårdskonferensen, att uttala sig om den miljöförstö-ring som de åstadkommer genom sitt krig i Indokina. Men när Palme talade om giftkrig utan att nämna något land vid namn kände de sig så träffade att utrikesdepar-tementet måste uttrycka sin "djupa oro över att den svenske stats-ministern introducerat en så ovidkommande fråga". Denna fråga var så "ovidkommande" att den inte fanns med på FN-konferen-sens dagordning, men den kom än-då att dominera hela miljövårds-konferensen och upptog också en stor del av alternativkonferensernas program.

Resultatet av FN-konferensen blev en stilig miljödeklaration un-gefär lika förpliktande som de-klarationen om de mänskliga rättigheterna. 106 rekommendationer antogs, ett nytt FN-organ, en ak-tionsplan, en världsmiljölag re-kommenderades till FN:s general-församling som ska besluta om det i höst.

Om "historiens viktigaste FN-konferens" som det hette i 141 tal tyckte generalsekreterare Maurice Strong: Över förväntan, USA-de-legationen: Vi fick igenom allt vi ville, Kina: Vi saknar ett fördö-mande av imperialistisk aggression. Med knapp nöd godkänt, tyckte en rad amerikanska forskare som studerat konferensen utifrån.

Två amerikanska forskare, Ar-thur Westing och E W Pfeiffer, som rest runt i Vietnam och stu-derat miljöförstöringen och doku-menterat den i bl a bilder fram-trädde på alternativkonferenserna Folkets Forum och Miljö Forum.

Miljökrigen i Vietnam och Angola

USA har sprutat fenoxättikesyror och kakodylsyra över skogar, ris-fält och plantager i Indokina. Skogar har förstörts genom att av-lövningsmedel sprutats på en yta som är lika stor som Sverige. På så sätt har en tredjedel av den värdefulla mangroveskogen utro-tats. På de besprutade områdena växer nu bara bambu och elefant-gräs som är värdelösa ur både eko-nomisk och ekologisk synpunkt. En stor del av jorden har blivit steril, eftersom ingenting växer på den så sköljs jorden bort.

Under de senaste åren har gift-besprutningen minskat. I stället skövlas skogarna med stora bull-dozers. Hittills har 0,5 miljoner hektar förstörts på så sätt.

USA:s bomber har lämnat efter

sig 26 miljoner kratrar. I de vat-tenfyllda kratrarna lägger nu ma-lariamyggorna sina ägg. Vietnams folk har utsatts för ännu en plåga — malaria, som tidigare inte var något problem.

Motivet för miljöförstöringen är att komma åt gerillan. Gerillan gömmer sig både bland folket och i skogarna. Därför dödar USA bå-de folket och miljön.

Det här är en ny typ av krig-föring som kolonialmakterna an-vänt under de senaste tio åren för att bekämpa befrielseörelser-na i tredje världen. Genom bomb-ningar och miljöförstöring tving-ar angriparna befolkningen att flytta från befriade områden till särskilda slumområden, där de lätt kan bevakas. Saigon hade 1960 400 000 invånare och har idag 3,5 miljoner invånare.

Under sju år har USA fällt 12 miljarder kilo bomber, det mot-svarar en hirosimabomb var fem-te dag eller 54 kilo bomber per sekund eller 265 kilo bomber per person.

Men det är inte nog med dessa skändligheter. Nu har USA ock-så börjat bomba det 4 000 km långa system av dammbyggen som håller Röda Floden tillbaka. Be-folkningen och risodlingarna ho-tas att dränkas.

USA erkänner att en och an-nan bomb kan ha träffat en och annan vall av misstag. Det före-faller underligt att precisionen ska vara så dålig just över dammarna,

när man visat en så imponerande träffsäkerhet i övrigt, enligt dem själva.

Andra hänsynslösa metoder som USA experimenterar med är att framkalla konstgjorda regn. Regn förstärker effekten av tårgas. Det är ett effektivt sätt att bryta demonstrationer. Häftiga skyfall gör det också svårare att upptäcka och skjuta ner anfallande flygplan.

Men USA:s avskyvärda krigföring går ännu längre. En plan som kallas "bränn ut deras ögon" har utarbetats vid ett pentagonseminarium i San Diego. Laserkanoner med strålar på flera meter i diameter riktas mot motståndarna. När strålen träffar ett öga sprängs det och personen blir blind. Folket i Vietnam får på så vis en mängd blinda att ta hand om. Planerna är långt framskridna och experiment har gjorts med tusentals möss och kaniner.

Portugals krig i Angola är inte lika bekant som USA:s i Indokina, men följer samma mönster. Sedan 1970 har Portugal använt kemiska stridsmedel, napalm och växtgifter. Samtidigt ökade USA:s export av växtgifter till Portugal från 229 000 kronor 1969 till 1,19 miljoner kronor 1970. Det viktigaste livsmedlet i Angola är kassavaroten. Den ger skörd först tre år efter planteringen, men redan två dagar efter den sprutats med växtgift skruppnar bladen och roten blir svampaktig. Om man äter den då får man magsmärtor och diarre.

Det här är konsekvenser man redan nu kan se av giftkrigen. I vilken utsträckning skadorna kan repareras vet ingen.

Den sjuka arbetsmiljön

Arbetsmiljön är en annan viktig fråga som FN-konferensen undvek att ta upp. På Miljö Forum och Folkets Forum var man inte lika rädd för kontroversiella frågor och släppte fram personer som hade en hel del beska saker att säga om miljön på arbetsplatserna.

Under 70-talet kommer minst 5 000 arbetare att dödas, 23 000

att bli invalider och 250 000 att skadas i arbetet. Men då är inte de medräknade som får långsiktiga sjukdomar som silikos och olika stressjukdomar. Det som har gjorts hittills är undersökningar och utredningar som ligger bortglömda och samlar damm. Radikala åtgärder för att skapa en bra arbetsmiljö kostar naturligtvis pengar och kräver att man intresserar sig för arbetarna som människor och inte bara som produktionsfaktorer som kan slitas och slängas. När det gäller arbetare så betalar inte företaget för slitaget som de gör när maskiner slits, utan arbetarna får själva betala sin egen nedslitning.

Vad gör då LO för att förbättra den svenska arbetsmiljön?

— LO har försummat arbetarskyddsfrågorna, sade Carl-Eric Holmquist som arbetar på Vattenfallsverket.

— Vi behöver inte forskning utan användning av de kunskaper vi redan har, förklarade Holmquist. LO:s politik är att ropa på mer forskning och att samarbeta med SAF. Arbetsmiljön är en fråga om makt och inte om samarbete.

Ett exempel på samarbete mellan SAF och LO är företagens hälsovård. SAF och LO är eniga och har gemensamt uttalat sig för att företagen ska vara huvudmän för företagshälsovården. Den ska vara en stabsfunktion inom företaget dvs ha samma målsätt-

ning som resten av företaget och hjälpa till att öka vinsten.

Författaren Gösta Hulthén är en av dem som är kritiska mot företagens hälsovård.

— LO och SAF planerar att öka antalet industriläkare från 200 till 1 200 år 1980. Det är en privatisering av läkarvården som inte har sin motsvarighet någon annanstans i samhället.

I stället borde landstingen driva företagshälsovården.

LO motiverar sitt ställningstagande med att industriläkarna som är anställda av landstinget aldrig kan få den förtrogenhet med arbetsplatsen som en läkare som är direkt anställd av företaget.

Det förefaller som ett konstigt argument och det är nog mer rätt att säga som Carl-Eric Holmquist:

— Det hörs på benämningen företagshälsovård att det är fråga om vård av företaget och inte de anställda.

Företagshälsovården är ett plåster på sårerna. Den sysslar med symptomen men tar inte upp riskerna i arbetsmiljön. Det är arbetsmiljön som är sjukdomen.

Gösta Hulthén ställde krav på arbetsmiljöutredningen.

— Den tar inte upp hetsen och den uppdrivna arbetstakten. Det är faktorer som bevisligen ökar riskerna på arbetsplatserna. Utredningen får inte sopa de viktigaste frågorna under mattan. Den måste också ge skyddsombuden

Från bombningarna av Ngo Quyen-området, Hai Phong.

rätt att stoppa miljöfarlig produktion och för arbetarnas skull skilja företagshälsovården från bodelagens kontroll.

Hulthén påpekade också att fackföreningarna och arbetarna måste slåss för människan i produktionen. LO:s experter och högsta ledning sköter den saken dåligt.

— Det är på arbetsplatserna alla gifter och farliga kemikalier tillverkas, så om riskerna på arbetsplatserna kontrolleras, så kontrollerar man källan till miljöförstöringen utanför fabriken. Det är en uppgift för fackföreningarna att förbättra arbetsmiljön, ansåg den amerikanske fackföreningsledaren Anthony Mazzocchi som påpekade att i USA finns 15 000 kemikalier i industrin. Men det är bara 450 som är reglerade i lag och som det finns en högsta tillåten halt för.

Fostren förgiftas

Under de senaste 200 åren har 2 miljoner kemikalier tillverkats. Många har överhuvudtaget inte funnits tidigare. Varje år tillkommer ca 250 000 nya. Omkring 500 används kommersiellt. Bara en bråkdel testas först.

Många av kemikalierna kan leda till förgiftningar, medfödda missbildningar eller genetiska skador. Vi utsätts för dem genom luft, vatten, jord och i födan. Grönsakerna är tex besprutade med insektsmedel, köttet förgiftat av nitrit och livsmedelskosmetika.

50 procent av all cancer orsakas av föroreningar och kemikalier som människorna har åstadkommit. Lungcancer är exempelvis 4 gånger vanligare i Stockholmsområdet än i landsorten.

Professor Jack Schubert från Pittsburgh, USA, talade på Miljö Forum om nödvändigheten av noggrann kontroll av alla kemikalier.

— Man måste dessutom se till hela totalbilden av vår miljö, när man sätter gränser för olika kemikalier, menade Jack Schubert. Inte bara till varje enskilt ämne. Man kan inte tillåta varje ämne att nå upp till sitt maximalvärde,

eftersom vi hela tiden utsätts för så många kemikalier.

Han betonade också vikten av att kontroll av kemikalier och beslut om vad som får användas och inte fattas med ordentlig insyn från allmänheten. Sådana beslut kunde man inte lämna över varken till tjänstemän, regeringar eller vetenskapsmän, tyckte Jack Schubert.

Många kemikalier är inte giftiga i vanlig mening. Men de kan ändå förorsaka förändringar i gener eller missbildningar. Neurosedinet användes tex i fem år innan man upptäckte sambanden och där var det ändå frågan om synliga skador. Det har sagts att hade neurosedinet "bara" sänkt intelligenskvoten med 10 procent och inte gett några synbara skador så hade dess effekter kanske aldrig upptäckts.

Barn är redan från fosterstadiet särskilt känsliga för dessa olika kemikalier.

En undersökning visar att av de intagna vid ett barnsjukhus i USA hade minst 20 procent av patienterna kroniska sjukdomar med mer eller mindre genetisk orsak. Allteftersom diagnosticeringsmöjligheterna blir bättre ökar också upptäckten av sjukdomar och handikapp beroende på mutationer. 1968 uppskattades antalet till 1 000 och bara tre år senare var antalet uppe i 1 500.

Professor Schubert berättade också att undersökningar visar att mottagligheten för cancer i nervsystemet är 50 gånger högre hos barn än hos vuxna. Förekomsten av hjärncancer i åldrarna 0—4 år har tredubblats under åren 1958—68 i Sverige. Det finns ingen motsvarande ökning i åldersgrupperna 5—9 år eller 10—14 år. Detta tyder på att de förorsakande faktorerna har ökat huvudsakligen under de senaste tio åren.

Teoretiskt menade Jack Schubert, torde en ökning av mutationer och kromosomabnormiteter förorsaka en ökning av antalet spontana aborter. Förekomsten av sådana abnormiteter är 1 per 200 levande födda. Men åtminstone två av tre missfall hade föränd-

ringar i kromosomerna.

När man tänker på hur många genetiska förändringar det finns som inte går att upptäcka genom att studera cellerna verkar det inte omöjligt att nästan alla missfall har genetisk orsak.

Professor Schubert hänvisade till svenska siffror som visar att under de senaste 50 åren har registrerade spontana aborter ökat från omkring 6 till 14 procent. Några säkra slutsatser kan inte dras av siffrorna men de antyder vilken roll som mutationer och kromosomförändringar kan komma att spela i framtiden.

En annan olycksälla är alla kemikalier som finns i hemmen. Varje år förgiftas en miljon människor i USA och av dessa dör 20 000. Många läser inte eller förstår inte hur väsentligt det är att följa varningsföreskrifterna på preparaten.

— Det är märkligt, sa professor Schubert att så lite görs åt förhållandena som kostar massor av människors liv, liv som skulle kunna räddas bara genom en liten ansträngning.

— Titta på bilen och tobaken, sa han. Bara i USA dör nästan 55 000 människor årligen och mer än en miljon människor skadas i bilolyckor. Hälften av dessa olyckor skulle kunna förhindras om man konstruerade bilar med en topphastighet på 90 kilometer i timmen. Dessutom skulle vi då kunna ta bort blyet i bensinen. Bly behövs inte om man nöjer sig med att komma upp i 90 kilometer i timmen, men är nödvändigt om man ska kunna köra 200.

Totalbilden är viktigast, betonade Jack Schubert. Man måste se till den totala effekten av gifter och kemikalier. Man måste se till totalbilden när det gäller all miljöförstöring vare sig det gäller arbetsmiljön, Indokinakriget eller hänsynslös exploatering av människor och miljö. Tar man hänsyn till totalbilden måste man också ta hänsyn till människan. Det gjorde aldrig FN-konferensen. Människan är tydligen för kontroversiell för dem.

En delegation inbjuden av Koreas Kvinnoförbund har besökt Korea under ett par veckor maj—juni. Delegationen bestod av Rita Vinde, Kerstin Lundberg (Aftonbladet) och Eva Palmaer, som här berättar om besöket.

KOREA —

morgonstillhetens och framtidens land

Korea — morgonstillhetens land — är ett av världens vackraste länder. Bergen och kullarna är höga och saftigt skogklädda. Risfältens vatten glittrar i dalarna. Sandstränderna efter japanska sjön är oändliga, vattnet är kristallklart och vackra okända snäckor hittar vi överallt. Men vi får inte bada i havet och så långt vi kan blicka när vi bilar efter kusten ser vi inga människor. Kusten är minerad. Inte långt borta är gränsen mot Sydkorea bevakad av USA-soldater dag och natt.

Korea har ungefär en fjärdedel av Sveriges yta, befolkningen utgör ungefär 45 miljoner, därav en knapp tredjedel i Nordkorea. Nordkoreas yta är något större än Sydkoreas, i norr finns det stora järn- och kolfyndigheter, där finns industrierna under japanska ockupationen. Pyongyang — Nordkoreas huvudstad — har en miljon invånare.

Kvinnornas organisation i Korea

Vi var inbjudna av Nordkoreas mäktiga kvinnoförbund och det var framför allt kvinnornas frammarsch som vi studerade.

Kvinnornas framgångar i det socialistiska Korea var oerhört imponerande och just de s. k. kvinnoproblemens lösning är kanske det intressantaste av allt i detta mäktiga land.

Men först några ord om kvinnornas utgångsläge. — Under den feodala tiden och under det japanska oket (1910—45) var förtrycket gränslöst. Kvinnorna var

— här som annorstädes — slavar-
nas slav. Månggifte rådde — en man kunde ha upp till 12 hustrur. Kvinnorna på landsbygden var nästan hundra procentigt analfabeter. Lönen var ungefär hälften av männens i och för sig usla löner i industrin. Barnadödligheten var fruktansvärd. Sjukvård obefintlig, om man undantar en del medicinmän på landsbygden.

På 1920-talet uppstod som protest mot de olidliga förhållandena en kvinnorörelse med borgerligt, intellektuellt ursprung, denna rörelse hade dock inga förbindelser med arbetare och bondekvinnorna. Den hade sitt säte i Söul och andra städer och organisationerna hade namn som "Systerskapets förbund" och Goda vänners sällskap".

I samverkan med det kommunistiska partiet uppstod så småningom en kvinnorörelse bland arbeterskor och bondekvinnor.

Nu hyllas Koreas ledare *Kim Il Sung* mor *Kang Ban Sok* som kvinnorörelsens egentliga grundare år 1926. Hon var den som förklarade orsaken till fattigdomen och förtrycket, hon klargjorde begreppen imperialism, kapitalism, japansk kolonialism.

Kim Il Sung insåg tidigt, redan på 30-talet, kvinnorörelsens betydelse — förmodligen inspirerad av sin mor. Han förklarade att kvinnornas emancipation kan först genomföras sedan Korea blivit fritt och japanerna utdrivna. Kvinnorna kämpade jämsides med männen i gerillan och i de befriade områdena infördes genast lika rättigheter för män och kvin-

nor, valbar var man redan vid 16 år. Genom den hjältemodiga kampen i motståndsrörelsen fick männen respekt för kvinnorna och det blev naturligt att betrakta dem som kamrater och jämställda. Här lades grunden för kvinnornas frigörelse.

Koreas demokratiska kvinnoförbund grundades i november 1945. Dess nuvarande ordförande är *Kim Song Ae*, politiskt verksam sedan ungdomen och maka till Kim Il Sung. Hon tog emot oss redan första dagen tillsammans med andra representanter för kvinnoförbundet. Hon är en vacker, värdig, kunnig och intelligent person på ca 40 år, med koreanernas speciella charm, stillsam, mjuk men samtidigt obönhörligt kraftfull.

Organisationsarbete

Hon berättade om kvinnorörelsens arbete.

Efter att ha besegrat först japanerna och sedan USA-imperialismen, under FN:s täckmantel, fick man ta itu med det fredliga uppbyggandet och man ställdes inför gigantiska uppgifter

Kvinnoorganisationer grundades i varje by. Man måste bekämpa analfabetismen, okunnigheten och vidskepseln. Man startade en omfattande vuxenutbildning. I Korea studerar f. ö. alla människor.

Lika rättigheter för män och kvinnor genomfördes genast efter befrielsen och månggifte förbjöds.

Kvinnoförbundets generalsekreterare *Kim Duk Ran* sa oss att kampen inte varit lätt. Lika rättigheter blir det först när alla för-

domar övervunnits, "Korea är en vagn med två hjul, än rullar de inte lika", förklarade man för oss.

Man fick alltså börja uppbyggandet från det absoluta nollåget. Korea var femtiotalets Vietnam med samma fruktansvärda fiende, det imperialistiska USA. Huvudstaden Pyong-Yang låg i spillror. Fabriker, hus, åkrar förstörda. Familjer splittrade.

Få koreaner hade någon högre utbildning. Under det japanska förtrycket var industrin inställd på halvfabrikat och råvaruexport och alla högre utbildade tjänstemän var japaner. Vid reträtten förstördes allt av de japanska trupperna, man tvingades t. o. m. importera ris.

De socialistiska länderna — främst Sovjetunionen och Kina — lämnade inte bara militär hjälp utan utbildade också specialister av olika slag. Men mycket snart slog Korea in på den självständighetslinje, som man så ivrigt förfäktar i dag.

När man satte igång med att bygga upp industrin så satsade man i stor utsträckning på småindustrier för t. ex. matvaror och textilier och också på mindre kooperativa jordbruk. Här spelade kvinnorna en stor roll.

Barnen tas om hand

För att möjliggöra kvinnornas yrkesarbete måste barnen tas om hand. Liksom överallt blev daghemmen nyckelfrågan. Behovet av daghem är nu helt täckt, där finns plats för alla barn. De finns vid industrier och de kooperativa jordbruken, dessutom finns statliga hem. Lönerna betalas av staten och alla daghem är avgiftsfria.

Vi besökte flera daghem, både i Pyong-Yang och på landsbygden.

I Pyong-Yang hälsade vi på i ett veckodaghem för barn vars mödrar var upptagna dygnet runt. Vår ledsagerska, *Jang-Gi-Suk*, som jag träffat tidigare på kongresser, berättade att vid sådana tillfällen hade hennes egen flicka vistats just på det här hemmet.

Barnen var uppdelade på små avdelningar, med lekrum, rum

för dans och gymnastik, matrum osv. En tredjedel av personalen var pedagogisk utbildad.

Vi såg en grupp fyraåringar — flickor och pojkar — dansa nationaldanser. Vi hörde dem sjunga och spela i orkestrar fantastiskt skickligt.

Vi besökte daghem vid en textiltfabrik och vid ett kooperativt jordbruk och överallt var intrycket detsamma. Glada, livliga, aktiva barn, som var överdängare i dans, musik och sång. Fullt med pedagogiskt utstuderade leksaker, och mängder av vänliga, omtänksamma sköterskor.

Inte många mil från oss låg Sydkorea med tusenden av föräldralösa, tbc-sjuka barn, villigt bortadopterade till avlägsna länder, för alltid skilda från sin ursprungsmiljö. Sydkoreas svältande sjuka barn återkommer man ofta till i norr. Man vill ta hand om dem i Nordkorea.

Barnet är kung i Korea, är ett ofta upprepade slagord, men än så länge gäller det bara i norr.

Vi besökte ett pionjärpalats i Pyong-Yang, det finns många sådana runt om i Nordkorea. Under japanska tiden och feodaltiden fanns ingen undervisning för folkets barn, nu har man 9-årig skola för alla och man förbereder sig på en 10-årig. Men verksamheten utanför skolan är också viktig och här spelar pionjärpalatsen en stor roll.

Lokalerna bestod av inte mindre än femhundra rum och var färdiga 1963. Man tar emot

Daghem i Pyong-Yang

10.000 barn om dagen, varje barn besöker i regel palatset 1—2 ggr i veckan. Naturligtvis lägger man stor vikt vid den politiska fosteran. Vi besökte t. ex. 32 tioåringar som studerade klassmedvetande, en annan grupp studerade USA-imperialism, en tredje politisk historia, en fjärde Kim Il Sung's liv. Dessutom har man cirklar och grupper i en rad ämnen.

Man kunde ägna sig åt musik, även nationell, balett, dockteater, nationaldans, teckning, målning, skulptur, broderi, radio, TV, telegrafi, traktormotorer, andra motorer, generatorer.

Man hade tillgång till laboratorier, bl. a. en halv flyg-maskin, ett litet zoologiskt museum och otaliga hobbyrum.

Givetvis fanns också möjlighet till sport och gymnastik.

Ja, Nordkoreas mödrar kan vara lugna för sina barn och verkligen ägna sig åt sitt yrkesarbete, det betonades för oss. Att fäderna speciellt skulle behöva lugnas trodde man knappast.

Kvinnor vi träffat

Kvinnorna trivs uppenbarligen med sina nya uppgifter. De har ofta en lång utbildning bakom sig och våra följeslagerskor förklarade framt att de tyckte att 27 år var en lämplig giftsalder. Lagen tillåter dock äktenskap redan vid 16 år.

Vi träffade grupper av politiskt aktiva kvinnor både i Pyong-Yang och Kaesong — nära demarkationslinjen — och fick höra om deras liv.

I Pyong-Yang berättade en arbeterska på en konfektionsfabrik om sitt arbete. Där var 1.100 anställda, ca 96 procent kvinnor. Man hade ett utmärkt daghem, en bra shop. Lönen var 70—90 won (1 won = 2 kr), en normal lön i Korea, där maten är billig och hyror och skatter praktiskt obefintliga. Man sparar lätt till t. ex. en TV.

En annan kvinna var direktör på en textilindustri med 5.000 anställda, varav 80 procent kvinnor, och mer än 1.000 vävstolar. Hon kom från en fattig bonde-

familj, vid 15 års ålder hade hon lärt sig läsa. Under den japanska tiden var arbetstiden mer än 16 timmar, barnarbete förekom i stor utsträckning. Nu har man 8 timmars arbetsdag och 14 dagars semester. Kvinnor med tre barn eller fler under 13 år hade 6 timmars arbetsdag med full avlön. Man har ledigt 72 dagar med full lön vid barnsörd och ledigt för amning. Förr hände det att barnen föddes på fabriken! Man försöker lätta på hemarbetet. Man kan köpa färdiglagad mat och t. o. m. kokt ris. Man lämnar in en lapp med sin beställning på morgonen och hämtar varorna när man går hem.

Vi träffade en "Arbetets hjälpinna", en väverska, en timid, späd, blomliknande varelse. Också hon kom från en fattig bondefamilj. Hon hade aldrig gått i skola som barn. Fadern dog, för man hade inga pengar till medicin. Det är något man ofta hör i Korea och vi såg också en underbar, gripande film på ämnet "de hade inga pengar till medicin". — Man tänker på den nuvarande hälsovården, till vilken jag återkommer.

I Kaesong träffade vi *Ri Jong Sun*, en kraftig, tystlåten textilarbeterska. Hon och hennes två systrar tvingades som barn att arbeta hos en godsägare, hon var barnjungfru. Fadern tvingades att arbeta i Japan och måste lämna sin familj. Hon avundades dem som fick gå i skola. Hon hälsade befrielsen från det japanska oket, men hamnade under Syngman Rhee-regimen i Sydkorea. Hon arbetade på en mindre textilfabrik och var så smutsig och trasig att hon smög bakgator hem. 16 timmars arbetsdag, hälften så stor lön som männen, alltid hungrig, aldrig nya kläder. Så småningom tog hon sig över till Nordkorea.

Nu arbetade hon som ingenjör på en stor textilfabrik, uppförd på en plats där det förr var ett fängelse för barn. Hon hade lärt sig läsa vid 16 år, gått igenom en teknisk skola och var som sagt nu ingenjör.

Eva Palmaer och ordföranden i Koreas kvinnoförbund, Kim Song Ae, maka till Kum Il Sung.

Fabriksbesök

Vi besökte flera industrier, bl. a. en stor textilfabrik där man vävde vackra tyger i silke och konstsilke. Man hade särskilda bostadshus för de anställda, de som bodde längre bort hämtades med busar. Det var mest kvinnor bland de 3.000 arbetarna och man tyckte med tanke på daghemmen att det var bäst att familjen bodde nära moderns arbetsplats. Mellan 30 och 40 procent hade teknisk utbildning.

Fabriken hade byggts 1954, under kriget hade man arbetat i små enheter uppe i bergen. Man talade om det fredliga enandet av Korea, man vävde redan siden för Sydkoreas kvinnor.

Man hade daghem förstås, där även sjuka barn togs emot, dessutom ett sjukhus.

Mödrakurser

Vad som var särskilt intressant var att vi här fick se en mödrakurs i aktion. Vi hade hört talas om mödrakurser från vår första dag i Korea, men inte blivit kloka på vad det egentligen var. Hur länge varar de? frågade jag i början oskuldsfullt i tro att det var fråga om barnavård. Jag blev utskrattad och man förklarade att

de varar evigt år ut och år in.

Vi fick se en studiegrupp på 22 kvinnor. Man studerade politik, historia, barnavård bl. a. i ständigt fortsättande kurser. Man gick vanligen en gång i veckan och hade då två timmar kortare arbetsdag, med full lön förstås.

Hälsovården

Nordkoreas hälsovård är verkligen imponerande. Bara i Pyong-Yang-distriktet hade man 86 sjukhus, vardera med 100—400 bäddar. Vi besökte ett sjukhus, Pyang-Yang namdo, med 24 avdelningar, 150 läkare, därav 75 procent kvinnor, 170 sjuksystrar, allt som allt 520 medarbetare. Det var ett undervisningssjukhus. All vård var gratis. Man låg 2—3 i varje rum. På förlossningsavdelningen hade man en sköterska på sex barn, mödrarna stannade i regel tio dagar på sjukhuset.

Den förebyggande hälsovården anser man viktigast. Man har distriktsläkare, som *uppsöker* folk, så att sjukdomarna skall upptäckas på ett tidigt stadium. Kontrollen sker två gånger per år. Läkarna lär också ut hygien och utför förstås vaccinationer. Man har utrotat en rad sjukdomar som härjade förr: kolera, tyfus, smitt-

koppor, tbc m. m. 90 procent av barnen hade tbc tidigare. Medellivslängden har ökat med 27 år och var nu 66 år för män och 68 för kvinnor i denna del av landet.

Man har i Korea 17 läkare per 10.000 invånare.

Återförenandet

Nordkorea av idag är ett vackert, blomstrande rikt land, människorna talar överallt om sitt lyckliga liv — ord som klingar främmande för oss stingsliga västerlänningar.

Men samtidigt med den ofta visade stoltheten och talet om lycka förnimmar man ångesten för nya krigshandlingar, förtvivlan över landsmännen i Sydkorea och deras olyckor. Återförenandet av Syd- och Nordkorea talas det ständigt om. Det är en fråga som rent personligt angår fruktansvärt många koreaner. Otaliga familjer har någon eller några medlemmar i Sydkorea. Man har sedan mer än tjugo år ingen möjlighet att få kontakt med varandra.

Vi träffade ledande representanter för Koreas Röda Kors och berättade om de planerade förhandlingarna mellan Röda Korsorganisationerna i Syd och Nord. Det första sammanträdet skedde i slutet av augusti.

Vi besökte demarkationslinjen vid Panmunjong mellan Syd- och Nordkorea, dragen vid 38:e breddgraden 1953 då stilleståndsavtalet slöts.

I en stor paviljong sammanträder representanter för Nordkorea med USA-representanter, sufflerade av sydkoreaner. Nordkoreas ända av bordet var utmärkt av landets flagga, den andra ändan står med FN-flaggan! Borta i Asien tar man lätt fel på FN och USA.

Kontrollkommissionen där också Sverige är medlem finns på plats och vi såg också en svensk flagga på en avlägsen paviljong på sydkoreanska sidan.

Intermezzon inträffar ofta, spioner infångas, raider organiseras från syd. Efter dylika incidenter sammanträdes och kontrollkommissionen inkallas.

Vi såg och fotograferade amerikanska soldater vid gränsen och vi sågs och fotograferades av dem.

På norra sidan är den obebodda demilitariserade zonen uppodlad och grönskande ända fram till demarkationslinjen, men på sydsidan såg vi bara snår och ödemark.

Koreanerna är oerhört släktkära, i poem, på teater och film

är det alltid banden mellan i första hand föräldrar—barn men också familjebanden som står i centrum. Skilsmässan från släktingar, vänner och landsmän i söder är en ständig sorg. Om nu Röda Kors-förhandlingarna och även aviserade förhandlingar på regeringsnivå kommer till stånd så uppfattar man det som ett första viktigt framsteg.

Korea är mycket avlägset och vad kan vi strängt taget göra? Ja, vi kan förstas söka sprida kunskap om landet, i SKV hoppas vi så småningom få besök av koreanska kvinnorepresentanter, som kommer att hjälpa oss.

Vi skall kräva att Sverige erkänner Nordkorea. Sverige erkände den ärkereaktionära, fruktansvärt grymma, USA-understödda sydkoreanska regimen redan 1959. Det brukar anföras som försvar för det uteblivna erkännandet av Nordkorea att det skulle skada kontrollkommissionens arbete, Sverige ingår ju där. Skälet är svårbegripligt. Störs i så fall inte kommissionens arbete av kontakterna med fascisterna i Sydkorea?

Ett erkännande av Nordkorea är ett stöd åt de framstegsvänliga krafterna i världen, låt oss inte glömma det.

I april i år fyllde Kum Il Sung 60 år, vilket firades med väldiga festligheter över hela Nord-Korea. Bl a ordnade kvinnoförbundet en nationell festival i Pyong-Yang, där man med sång, dans och teater hyllade Ledaren. Bilden visar en av de många scener där man önskade Ledaren ett långt liv och god hälsa.

BOKRECENSIONER

Ester Boserup:

Kvinna i u-land

Den danska sociologen Ester Boserups bok *Women's Role in Economic Development* översatt till svenska under titeln *Kvinna i u-land* (Rabén & Sjögren) hör till den typ av kvinnoböcker vi skulle behöva många av. Hon lägger fram ett fakta- och tabellspäckt dokumentärt material om kvinnans ekonomiska ställning och samhällsstatus i olika u-länder i Afrika, Asien och Latinamerika. "Den ekonomiska och sociala utvecklingen är oskiljaktigt förenad med upplösningen av den arbetsfördelning mellan könen som varit traditionellt fastslagen i byn. I och med jordbrukets modernisering och inflyttningen till städerna måste det uppstå ett nytt köns-mönster för produktionsarbetet, till det bättre eller sämre. Det finns emellertid en uppenbar fara för att kvinnorna under denna övergång berövas sina funktioner i produktionen och att hela tillväxtprocessen därigenom fördröjs. Hur allvarlig denna fara är beror på de ytterst skiftande sedvänjorna och andra förhållanden i olika delar av den underutvecklade världen. Min avsikt har varit att identifiera dessa mönster och att förklara deras betydelse ur utvecklingspolitikens synvinkel", skriver Boserup i sitt förord. Men hennes bok är inte bara en kunskapskälla om kvinnorna i u-länderna utan den har också mycket att lära oss när det gäller att analysera och förstå kvinnans ställning i de industrialiserade länderna.

Boserup urskiljer fyra kvinnotyper, typiska för olika länder: I Mellersta Östern finns den beslöjade, icke arbetande kvinnan, i Latinamerika husmodern som bidrar mycket litet till jordbruket, i Sydostasien den aktiva familje-

arbetaren som måste bära en stor del av arbetsbördan i familj jordbruket och som tillfälligt kan arbeta åt andra, i Afrika den självständiga kvinnan som inte kan räkna med att bli försörjd av sin man utan måste sörja för sitt och familjens arbete genom att ta emot allt arbete hon kan få. Den traditionella kvinnorollen avspeglas också i landets senare utveckling. I Mellersta Östern finns det relativt många flickor inom kvalificerade yrken som t. ex. lärare eller sjuksköterskor, helt enkelt därför att kulturen inte tillåter att könen blandas och därför måste man ha kvinnliga lärare till flickorna och kvinnliga vårdare till sjuka kvinnor. I Sydostasien är många av kvinnorna sysselsatta inom hemindustrin och t. ex. batikindustrin på Java ägs huvudsakligen av kvinnor. Latinamerika är det enda u-område där en stor del av kontorspersonalen är kvinnlig. I vissa områden i Afrika är handeln främst en kvinnlig sysselsättning, t. ex. inom yorubalområdet i Nigeria, där $\frac{2}{3}$ av alla vuxna kvinnor driver handel eller i Ghana, där upp till 70 procent arbetar med handelsverksamhet.

De europeiska kolonisatörerna och missionärerna har ställt till stor skada också på detta område, eftersom man tvingat på invånarna de europeiska mönstren utan att ta hänsyn till de lokala traditionerna. Mest märkbart är det i Afrika, där man hade ett matrilineärt system och kvinnorna till stor del ägde jorden. Européerna införde emellertid systemet "en man en jordlott" och förbjöd helt den kvinnliga äganderätten. Dessutom ansåg de att bara männen var värda agrikulturell utbildning, varför kvinnorna

kom efter när det gällde jordbruksmetoder. Det ledde bl. a. till kvinnouppror i Abo-regionen i Nigeria 1929 och i Kon-regionen i Östnigeria 1959, då "2.000 kvinnor, under ledning av traktens traditionella kvinnoorganisation, i procession (tågade) till en stad i närheten, ockuperade marknadsplatsen och satte eld på den. De antog ett antal resolutioner, rörande bl. a. kravet på avskaffande av alla utländska institutioner, såsom domstolar och skolor, och utvisning av alla främlingar, inklusive ibos, medlemmar av andra stammar samt européer, från regionen".

Boserup vänder sig mot den vanliga tesen att ökad kvinnlig sysselsättning i u-länderna skulle leda till motsvarande ökad arbetslöshet bland manliga familjeförsörjare. Man skulle i stället skapa arbetstillfällen åt både kvinnor och män i städerna parallellt med att man stoppade inflyttningen till städerna och skapade ökad sysselsättning inom jordbruket. Som det nu är innebär varje inflyttad man att staden måste bära kostnaderna för honom och hans familj och skapa den infrastruktur som behövs medan kvinnorna samtidigt blir undersysselsatta. "Om både män och kvinnor ur nyinflyttade familjer ges sysselsättning kommer denna investering i infrastrukturen att bli lägre per yrkesverksam person och om de enda som ges arbete är hittills överksamma hustrur och döttrar ur de familjer som redan är bosatta i städerna, kommer inte mycket mer infrastruktur att behövas." En större yrkesverksamhet bland kvinnorna kommer på sikt att innebära att födelsetalet hålls nere, menar Boserup. Samtidigt skulle landsbygden få behålla de dugligaste av de unga byborna som skulle bli "framåtskridandets förtrupp i byn".

Boserups bok är oerhört intressant och stimulerande men samtidigt rätt mäktig med alla sina fakta. Den borde vara utmärkt som litteratur i en studiecirkel där den säkert kan vara underlag till många diskussioner. L. W.

Urie Bronfenbrenner: Två barndomsvärldar

Bronfenbrenner är socialpsykolog, professor i psykologi vid Cornell University och den amerikanska regeringens expert i barnuppfostringsfrågan. Mellan 1960 och 1970 besökte han Sovjetunionen sju gånger och tjänstgjorde bland annat som utbytesforskare vid Psykologiska Institutet i Moskva. Med de erfarenheterna och kunskaperna har han skrivit en bok där han jämför barnuppfostran i Sovjet och USA, *Två barndomsvärldar* (Wahlström & Widstrand, övers. Suzanne Palme). B. är mycket positiv till den sovjetiska uppfostran, både till de personliga relationerna mellan vuxna och barn och till den kollektiva fostran. Han betonar den kärlek och ömhet som barn möter överallt i Sovjet. Men den viktigaste påverkan sker inom gruppen, kollektivet, från några månaders ålder i daghemmen upp genom hela skolåldern. Barnen uppfostrar varandra hela tiden i nära och varmt samarbete med de vuxna. För varje ålder finns klara pedagogiska målsättningar och den praktiska vården får aldrig ta tid från det pedagogiska arbetet — en viktig skillnad om man jämför med våra barninstitutioner. En viss fara ser B. dock i den betoning som läggs på lydnad, disciplin och individens underordnande under gruppen, vilket kan komma att kollidera med självständighet och initiativförmåga.

Desto mer kritisk är han mot de amerikanska idealen. Den fria uppfostran har missuppfattats till frihet från uppfostran. Där sker också den största påverkan genom andra barn, men i gäng och utan vuxenkontakt. USA och England, länder med samma individualistiska, anglosaxiska traditioner, är de länder där föräldraengagemanget är minst och där generationsmotsättningarna är störst. Den tid som barnen inte tillbringar

med kamratgäng eller i skolan sitter de framför TV — 22 timmar i veckan är den genomsnittliga TV-tittartiden för barn mellan sex och sexton år. Till detta kommer den rent sociala nöd som många barn i USA lever i: 1955 låg Amerika på åttonde plats i världen i fråga om barndödlighet — 1967 på femtonde plats med 24,8 döda per 1.000 levande döda.

B. menar att man bör föra in mer kollektiv fostran också i USA, att man måste inse samhällets ansvar så att barnen "blir mera aktivt engagerade i och känner ansvar för den egna familjen, lokalsamhället och samhället i stort... Det är nämligen inte bara autonomi och aggressivitet som har sina rötter i den amerikanska traditionen. Även grannsämja, medborgaranda och barnkärlek har det. Det är dessa egenskaper vi måste odla om vi skall återvinna vår moraliska identitet som samhälle och en nation".

Det är en vacker tanke, men den visar också på svagheten i Bronfenbrenners bok. Han tycks tro att man kan lyfta över den sovjetiska uppfostran utan att ta över det ekonomiska system och de värderingar som det bygger på.

Han ser klart sambandet mellan det socialistiska samhället och de värderingar barnen får lära sig, men han låtsas inte om samma samband i USA: barnen "uppfostras" för att klara sig i den fria konkurrensens, den borgerliga individualismens och den hämningslösa kapitalismens samhälle där den starkaste vinner och inga försvagande mänskliga lojaliteter gills. Kanske binds Bronfenbrenner av dubbla lojaliteter mot sina värdar och vänner i Sovjet och mot den regering vars expert han är eftersom han så omsorgsfullt undviker både att kritiskt granska den officiella bilden av sovjetisk uppfostran eller att analysera och kritisera det amerikanska samhället. Men det är trots detta en rolig bok att läsa, även om den i sitt begränsade omfång bara kan tjäna som en introduktion till ett mycket intressant ämne.

LW

Könsdiskriminering förr och nu

Officiellt finns den inte. Vi har politisk rösträtt sen över ett halvsekel, vi har rätt till utbildning och yrken, vi betraktas som jämställda med männen — åtminstone teoretiskt.

Detta är den soliga officiella bilden som vi så gärna visar opp, i synnerhet för utlänningar.

Men hur förhåller det sig i verkligheten?

"Sociologiska undersökningar och statliga utredningar ger emellertid en annan bild. En dold diskriminering lever kvar: kvinnor har lägre utbildningsnivå, lägre löner, avskedas först, utestängs från de inflytelserika posterna inom organisations-Sverige och inom den politiska maktstrukturen. Majoriteten av kvinnor utgör fortfarande en tjänande underklass inom varje socialgrupp."

Dessa rader står att läsa i en bok, *Könsdiskriminering förr och nu* (Prisma), där Karin Westman-Berg samlat en rad litteratursociologiska och historiska studier för att belysa synen på kvinnorna i gångna tider och nutid.

Boken, som har inte mindre än tretton manliga och kvinnliga författare, gör måhända ett något mosaikartat intryck, men den är samtidigt oerhört stimulerande. Och mosaiken sammanhålls av två viktiga faktorer: den dolda indoktrineringen i litteraturen och bristen på kunskap om kvinnors villkor i gångna tider. Boken är också till ungefär lika delar uppdelad efter dessa båda principer.

Till indoktrineringsavdelningen hör analyserna av manssamhället hos Sundman och kvinnorollerna hos Fagerberg, båda rätt deprimerande ur kvinnosynpunkt sett. Av större intresse är dock fyra refererade undersökningar: Rita Liljeströms om det dolda mönstret i ungdomsböcker, Margareta Ekströms om seriernas män

KORT OM BÖCKER

Kvinnokraft

Dagens Nyheters uppmärksammade serie i våras, har nu utgivits i bokform av Askild & Kärnekull. Den är föredömligt enkelt gjord i A4-format med artiklarna och fotografierna avfotograferade och lättläst uppställda. En bra bok att ha till hands när man pratar kvinnofrågor, värd sina två tiar för den som inte orkade klippa ut serien.

Samma förlag

står för årets mot-bok i kvinnofrågan, *Ester Vilars Den Dreserade mannen*. (Övers. Ralf Parland.) Den är däremot inte värd sitt pris eller något pris alls. Vad som finns att läsa har redan åter-

och kvinnor — ett ganska försummat område — Karin Westman-Bergs om skolböcker vid skampålen och framför allt Maud Häggs om könsdiskrimineringen i akademisk litteratur. Vad sägs exempelvis om följande citat från en amerikansk medicinsk lärobok, även brukad i Sverige:

”Komponenterna i personlighetsbilden hos den mogna kvinnan består av narcissism, masochism och passivitet. Dessa egenskaper är konstruktiva, därför att de bidrar till hennes och familjens bestånd. — De tar sig t. ex. uttryck i att den sanna kvinnan (!) känner stolthet över mannens framgång och inte eftersträvar någon utåtriktad aktivitet för egen del. Osv.”

De historiska återblickarna har också stort intresse, även om en del ventilerats förut. I vilket fall som helst är boken väl värd att att läsas, diskuteras och begrundas. Kanske är den rentav ett utkast till en kommande, efterlängtat kvinnohistoria!

M. P. W.

givits i pressen. Vilar driver tesen att det är mannen som är förtryckt av kvinnan, vilket hon ”bevisar” med argument som att kvinnor inte har fickor på kläderna därför att de inte arbetar. Om man överhuvudtaget ska kommentera boken kan man möjligen göra reflektionen att kvinnan för att vara så urbota dum och primitiv som Vilar hävdar uppvisar en icke föraktlig begåvning när hon lyckas skaffa sig alla fördelar och samtidigt lura hela världen att det är hon som är förtryckt. Motsvarande visar mannen, för att vara så otroligt intelligent, en förbluffande dumhet som på alla punkter låter sig besegras och luras. Man begriper inte varför en sån här bok ges ut, ens i spekulativt syfte, och allra minst att den anses värd att översättas till svenska. Nog finns det intressanta analyser att göra av mansrollen och av den försörjda borgerliga hemmakvinnans situation, men det här är inte en av de analyserna.

Norman Mailer

har som bekant också skrivit en mot-bok till den nya kvinnorörelsen, främst till Kate Millets Sexualpolitiken, *Prisoner of Sex*, på svenska *Könets fånge* (Aldus, övers. Erik Sandin). Det är däremot en rasande rolig och intelligent bok, även om man inte håller med om allt eller ens om så värst mycket av det han säger. Med en mailersk vitalitet och intensitet och med en stor portion självironi skildrar han hur skakad han är av dessa aggressiva kvinnor som hotar hans penis och självkänsla, som fråntar honom rätten till den vaginala orgasmen och hyllar klitorisorgasmen, som hävdar sin självständighet och därmed fråntar honom hans identitet. Köp den och läs den, efter eller parallellt med, *Sexualpolitiken*!

Lassi Sinkkonen

är en av de ”stora kometerna” (förlagsreklamens uttryck) inom den unga finska författargardet. Om ni vill ha en riktig läskväll i höst, läs hans roman *Solveigs sång*

(Rabén & Sjögren, övers. Jens Hildén). Den är en berättelse i den stora realistiska traditionen, fylld av värme, humor, tragik, mänsklighet. Den handlar om tre kvinnor, om flickan Solveig som växer upp i krigsårens Helsingfors, om hennes bittra, hatiska mor som aldrig förlåter Solveig att hon finns, och om ”fammo”, den nerslitna städerskan som ger Solveig en kärlek och värme som övervinner alla råheter hon får uppleva. Men också miljön, Helsingfors fattiga arbetarkvarter, spelar en viktig roll. Det är en obetvinglig bok om livet och livskraften mitt i allt grått och hopplöst. Bokens sista ord, ”men jag beslöt mig för att leva”, kunde stå som motto för hela berättelsen.

Barn och böcker

har tidigare utkommit i sex upplagor 1945—66. Den nu utkomna *Barn och Böcker*. (Rabén & Sjögren.) *En orientering* är en helt ny-skriven bok. Huvudförfattare är Mary Ørvig, föreståndare för Svenska Barnboksinstitutet, medan Greta Bolin och Eva von Zweigbergk biträtt vid redigeringen. Den förra utgåvan riktade sig främst till föräldrar men den här vänder sig dessutom till bibliotekariar, fritidspedagoger, studerande vid universitet samt blivande lärare i förskola och grundskola. Barn- och ungdomsböckerna är indelade inte bara efter ålder utan också efter genre, t ex ”Födelse, död, sjukdom, handikapp”, ”Protest mot kriget”, ”Böcker om djur och natur”. Även om boken är mest nödvändig för dem som fackmässigt sysslar med böcker borde också ”vanliga” föräldrar ha glädje av den.

Marxistisk uppslagsbok

(Gidlunds) är en kortfattad ordbok i pocket över marxism-leninismens vanligaste termer och uttryck — en utmärkt bok att ha till hands, för även den kunnigaste kan ibland gå vilse i begreppen (även om författarnas, Bo Gustafsson och Kjell Berglund, egen politiska hemvist ibland avslöjas i definitionen av vissa känsliga begrepp).

Ur Marit Paulsen: Du, människa?

Om kvinnorollen

"Ett av de bästa sätten att få in barnen på den rätta vägen, är att mamman är hemmafru. Då kan hon i den heliga modersmytens namn uppfostra sitt barn till den perfekta statisten. Hon har själv ganska dålig utbildning, skall inte ha några politiska intressen, hemmafruformen säger att hon skall använda hela sitt liv till att snyta och mata egna barn enligt beprövad praxis — utan att tänka på de miljoner mödrar och barn som svälter.

Nej, en god mor tänker utslutande på sitt eget barn. Hon skall ge sin man full markservice, hämta hans rena kalsonger, duka fram hans mat — men hon är en slarvig hustru om hon ger sig in i en politisk aktivitet för att förbättra makens arbetsmiljö och lön.

Samhällssolidaritet är ett obekant ord för hemmafruformen. De hemmafruar som sätter sig över denna regel kan säkert vittna om hur många taggar just den formen har.

Hemmamamman är en snäll, öm moder när hon lär barnen att vara osolidariska, lär dem att utnyttja andra med att de slipper laga sin egen mat, slipper ståda efter sig själva.

Ändå är de riktiga mödrar, urkvinnor, som verkligen har förstått sin uppgift som maka och mor."

*

"Kvinnliga arbetare, du är inte fackligt aktiv. Och du, mamma, som är borta från dina

I stället för att recensera Marit Paulsens bok "Du, människa?" (Rabén & Sjögren) har vi valt att låta henne tala för sig själv med följande citat. Hoppas det ger mersmak så att ni läser hela boken — det är väl använd tid!

barn åtta timmar om dygnet, du som vanvårdar dem, som struntar i dina barns lycka, du som alltid förmodas vara sur, grinig och trött.

Just du skall väl inte springa på möten de kvällar du kan vara hemma hos dina barn?"

*

"Det är just denna typ av kvinnor som samhällets starke man vill satsa på, när han med följande replik ville tysta ditt tjat om barnstuga:

— Jag tycker att samhället ska satsa sina resurser på de kvinnor som verkligen är kvinnor, som stannar hemma och vårdar sina barn — då behöver inte ni som absolut vill vara jämlika och leka karlar i förvärsarbete och överallt att få några, som hindrar er. Dessutom blir det så förbannat dyrt för kommunerna att hålla med barntillsyn. Nej, det är bättre att satsa resurserna på dom kvinnor som vill sköta sina barn — då kan dom få några fler — så slipper ni."

*

"Måste man offra familjen? Offrar man sina barn om man engagerar sig? Ofta känns det så — fast kan det vara riktigt att fostra barnen efter bästa förmåga genom barndomsåren och sedan överlämna dem till systemet? Låta dem bli apor på ett löpande band? Förstöra sin hörsel i en bullrande verkstad?

Bara mata ungarna, snyta och tvätta, sedan låta dem överta en värld, där vatten och luft är förstörda i profitintressets heliga namn — där miljoner svältande väntar på mat, där atombomben kan utradera allt?

Den som orkade tänka rationellt!

Den som kunde finna svaret, — om det fanns något."

"Ändå orkar och hinner du inte vara så aktiv som du ville. Dessutom finns det en effektiv spärr: modersmyten.

Det dåliga samvetet varje gång du går från barnen till ett möte, svider som glödande kol i ditt inre:

Mamma, du sviker dina barn, du lämnar dem åtta timmar varje dag — för att skaffa dig en högre materiell standard.

Låglönekvinnor: kvinnor har lägre lön, sämre arbeten, bristfällig yrkesutbildning och nära nog obefintliga avancemangsmöjligheter.

Mamma, skall inte du vara hemma? Behöver inte dina barn sin mor på kvällen?"

*

"Sluta tänka! Sluta fantisera! Bli till en riktig kvinna och mor. Sköt ditt eget, ge fan i världen — den är ändå inte din! Kvinnor är till för att lyda, att lära sina barn att lyda. De skall lägga ögonskugga och baka bullar med socker på.

Arbetare skall sköta sin maskin och ge fan i de andra. Han skall sköta sitt jobb, han skall inte tänka."

*

Om barnen

"Att det skall vara så hopplöst att få gubbarna i arbetarekommun och fullmäktige till att förstå att vi måste satsa på barnen först och främst. De flesta är redan sorterade innan de är i behov av konstfrusen is och sporthall för miljoner.

Det är samma jävla status-tänkande alltid. Kommunal-farbröderna gör allt för att komma i tidningen. De kan lägga ned ofantliga summor på allt som syns, medan de sopar skiten under mattan.

Också i kommunerna är formen viktigare än innehållet."

"Fråga inte, barn. Aldrig.

För du kommer inte ens att få ett svar på vart en liten människa ska vända sig för att få sina frågor besvarade. De som har svaren vill inte lämna ut dem till dig. Det skulle hota de svarsälgande, privilegierade människornas överlägsenhet och makt över dig. För din okunnighet är ett utmärkt maktmedel. För dem som äger kunskap."

*

"Det där med barnstugor är kommunistisk propaganda — ni vill nog att våra barn ska bli små maoister!"

"Ja, jag tycker inte man ska sätta barn till världen om man inte vill ta hand om dem. Det är väl bättre att staten betalar en slant åt oss hemmavarande mammor om dom har för mycket pengar!"

*

"Att vara utan cykel när praktiskt taget ingen har en sådan, det är inte fattigdom.

Fattig är den som är utan när alla andra har.

Det är helt andra fenomen som gör nutidens barn initiativlösa och slöa: att övervakas och anpassas av en förälder som har alltför lite praktiskt arbete i en modern bostad — där vatten, avlopp, kylskåp, linoleummattor och elström har övertagit nästan allt arbete. Att ställas åt sidan för lyckosymboler, att ställas utanför de vuxnas arbetsgemenskap. Att växa upp i steril betong- och asfaltdjungel där barn knappast får synas, därför att allting är så fint och dyrbart. Att inte sjunga, att inte böka i trappan, att inte snickra drömslott, att inte gega med lera och vatten. Att aldrig få utlopp för skaparglädje och tankar, att tvingas till meningslöshet och passivitet — det är barndomens lyckliga dagar för majoriteten av det uppväxande släktet."

Om arbetslivet

"Arbetsköparen är alltid mest intresserad av fogliga arbetare. Sådana som sliter som fan för att hålla sitt ackord uppe, som tar otäcka jobb, bara för att de får några ören mer i timmen.

Dessa superfogliga statister tillhör två kategorier: den ena har bedragit sig själv lite grundligare än de flesta. Han vill ha mycket krims-krams på ramen kring sitt tomma liv.

Den andra gruppen är de som av olika skäl har hemmafru och därmed tung försörjningsbörda. Somliga av dem riskerar liv och hälsa för sin manliga stolthet:

'Jag är visst karl att försörja min fru själv'."

*

"Så länge kommer många av maktens labyrinter att vara dolda för insyn. Hemmafrumformen ligger dold i ett hörn, en blindgång djupt inne i maktens labyrint.

Så djupt att sällan någon ser dess betydelse:

Den ger arbetsköparen fogliga statister, som travar ivrigt efter hans morot för att nafsa en bit. Den ger produktionsanarkins mästare en buffert att tillgå, för att dämpa konjunktursvängningarna. Så länge kvinnorna ställer låga krav, så länge kan kapitalets minsta och meningslösaste hjul hållas rullande. Så länge kvinnorna inte fostras att klara sig själva, så länge har arbetsköparna billig, lätthanterlig arbetskraft. Vilket ökar deras vinst och stärker dess makt."

*

"Dessa unga flickor som tvingas ut för att klara sina småbarn och vansinneshyror, de har svårt att acceptera föraktet. —

De är fostrade till pepparkaksbakande kvinnor, de har själar som den överdrivna

kvinnligheten gör till väl uttuggade tuggummin. De har lärt sig att vara så undfallande gentemot allt och alla, att de inte orkar slå tillbaka när fördomarna knyter nävarna mot dem. De viker sig dubbla under trycket — och flyr in i en skentillvaro. De försöker krampaktigt hålla kvar sin kvinnoroll — de ser inte hur groteska de är, när svetten får sminket att rinna och blanda sig med olja och sot till ett skri mot något som inte finns: Kvinnlighet, mänsklighet — påsmord en fabriksarbetarrobot."

*

"Arbetskydd handlar i stort sett om PR för Bolagen.

Inget Bolag i hela världen bryr sig om de anställdas hälsa.

Arbetarnas hälsa och välbefinnande är ju relativt oväsentligt för lönsamheten.

Och det är för lönsamheten som företagen drivs. Men visst utsätts Bolaget för ett visst tryck — vi har ju en så kallad samhällsmoral — så de startar då och då en arbetskyddskampanj, och så har de olycksfallsstatistik.

Men det är bara för att skydda sig själva mot produktionsförlust som de spenderar ett skydd över en drivrem."

*

"För de långsamma olyckorna, de som slits fram genom åratals knog i fel arbetsställning, de psykiska skadorna i form av förstörda nerver, magsår och kronisk huvudvärk som ackordshetsen åstadkommer, för dem bär företaget inget ansvar.

Dem är det samhället som får ta hand om. Arbetarna får förtidspension eller buras in på en skyddad verkstad.

Hur många söndertuggade arbetare har samhället råd med?

När skall vi sluta tro att vi kan vårda oss till jämlikhet?"

För Vietnams kvinnor och barn

Ingen fråga är i dag viktigare än stödet, moraliskt och ekonomiskt, till Vietnams folk. Därför sänder vi även med detta nummer av vår tidning ett inbetalningskort i förvisning om att alla våra läsare gör sitt yttersta för att mängder av välbehövliga slantar ska flyta in. Tack vare era frikostiga svar på våra vädjanden kunde vi under första halvåret, i huvudsak via PRR:s informationsavdelning och Nordvietnams ambassad i Stockholm, överlämna 55.000 kronor till Vietnams Kvinnoförbund.

Föregående redovisning slutade på drygt 186.000 kronor. Sedan dess har vi rundat 200.000-kronorsstrecket och kommit ett bra stycke däröver. Läs själva slutsumman på den långa redovisningslistan.

Den börjar med bidrag som influtit till minnet av vår älskade Andrea Andreen, som gick bort den 20 april.

Transport 186.146: 31

Till Andrea Andreens minne	
Anna-Greta Svensson, Annerstad	75:—
Inga Tell, Bromma	30:—
Maja Bolling, Göteborg	100:—
Ragna Kjellgren, Bromma	25:—
Honorine Hermelin-Grönbeck, Julita	100:—
Centrala SKV-avd., Göteborg	200:—
May Ståhl, Hågersten	10:—
Ingrid von Trofimowitz, Malmö	10:—
Dr Elsa Segerdahl, Stockholm	100:—
Familjen Wennerholm, Leksand	25:—
Maj-Britt o. Gunnar Inghe, Stockholm	100:—
Ingrid Silfverskiöld, Stockholm	25:—
Barbro Alving, Stockholm	50:—
Davida Nilsén, Luleå	30:—
Bromma SKV-avd., Stockholm	100:—
Ljusdals SKV-avd.	25:—
S:t Görans SKV-avd., Stockholm	50:—
Anna Vilenius, Stockholm	10:—
Elise Alderud, Lidingö	25:—
Greta Engkvist, Stockholm	20:—
Gunhild Holm, Stockholm	20:—
Brita Åkerman-Johansson, Stocksund	20:—
Förbundet Sverige-Sovjetunionen	200:—
Margareta Varenius, Göteborg	100:—
Ester Wahlund, Stockholm	10:—
Sita Andersen, Bandhagen	35:—
Johanna Essle, Göteborg	150:—
Stina Skantzé, Göteborg	100:—
Mölnåls SKV-avd.	25:—
Brita Gustafsson, Hågersten	25:—
Valborg Svensson, Bromma	25:—
Helena och Gunnar Svantesson, Lund	100:—
Maj Gerell, Stockholm	10:—
Elsa Etzler, Stockholm	10:—
Rut Årman, Stockholm	10:—
Eva Frendesson, Stockholm	10:—
Märta Andersson, Stockholm	10:—
Lisa Lundin, Stockholm	10:—
Cecilia Etzler, Stockholm	10:—
Lilla Dubois, Stockholm	10:—
Prof. Nanna Svartz, Stockholm	50:—
Carin Hermelin, Falun	50:—
Margit Palmaer-Waldén, Örebro	20:—
Anna Hedén, Vällingby	50:—
Karin Schultz, Stockholm	15:—
Astrid Sjöqvist, Johanneshov	10:—
Gunhild Gustavsson, Stockholm	10:—
Finis Smålan, Stockholm	10:—
Hanna Gustafsson, Stockholm	10:—
Märtha Lindell, Stockholm	10:—
Signild Hellhagen, Göteborg	50:—
Siri Aldrin, Piteå	50:—
Ester Lindmark, Vännäs	25:—
Hildegard Liedholm, Älvsjö	10:—
Karin Nordlander, Johanneshov	10:—
E. M. E. Larberg, Lund	25:—
Britt Kling, Johanneshov	50:—
Erna, Margot Fromell, Stockholm	30:—
Lisa Ekedahl, Danderyd	50:—
Hanna Persson, Stockholm	25:—
Sigrid och Simon Hultare, Stockholm	50:—
Göteborgs SKV-distrikt	100:—
Smålands SKV-distrikt	50:—
Huskvarna SKV-avd.	50:—

Elsa Norgård, Stockholm	25:—
Agnes Lindencrona, Stockholm	50:—
Bengt Lindroos, Stockholm	50:—
Karin och Bengt Gunnäs, Älvsjö	50:—
Karla Gustavsson, Lenhovda	20:—
A. L. Bringfelt, Lindome	50:—
Eva Danielsson, Johanneshov	10:—
Henrik och Britt-Marie Almström, Farsta	50:—
Flory Gate, Lammhult	50:—
Birgit och Osten Johansson, Sundbyberg	50:—
Margot Mårdh, Bromma	20:—
Bojan Risberg, Enskede	20:—
Luleå SKV-avd.	50:—
Borlänge SKV-avd.	50:—
Sundbyberg SKV-avd.	100:—
Elsa Svartengren, Stockholm	100:—
Dolores Greiff, Österbymo	50:—
Svenning Wall, Djursholm	10:—
Birgitta Malmsten, Solna	100:—
Grete Almgren, Stockholm	50:—
Sonja Svensson, Uppsala	25:—
Karin Ödeen, Stockholm	30:—
Louise och Katja Waldén, Stockholm	25:—
Valborg Vesterlund, Älvsbyn	25:—
Margit Krantz, Bromma	100:—
Olga Eriksson, Farsta	10:—
Margit Lindström, Johanneshov	100:—
Greta Alterheden, Hågersten	10:—
Iris Andersson, Hågersten	25:—
Anna-Lisa Karlsson, Bromma	10:—
Pensionär, Bromma	10:—
Margareta Landin, Södertälje	25:—
Fyrklöverns SKV-avd., Stockholm	50:—
Hildur Lönnström, Porjus	50:—
Anny Ohman, Porjus	50:—
K. Kock, Stockholm	25:—
Elisabeth Häggqvist, Stockholm	20:—
Göta Lundström, Arjeplog	10:—
Svea Norman, Arjeplog	10:—
Lilly Andersson, Alafors	25:—
Greta Linderborg, Västerås	25:—
Alexandra Ekstedt, Stockholm	20:—
Solveig Hansson, Farsta	50:—
Bjursläts SKV-avd., Göteborg	100:—
Styrelse och gruppledare i Bjurslätsavd., Göteborg	100:—
Västra SKV-avd., Göteborg	120:—
Rose och Sung-boj Cho, Uppsala	20:—
Skövde SKV-avd.	70:—
Ruth Eklund, Stockholm	20:—
Berith Eriksson, Umeå	10:—
Ingegerd Karlsson, Obbola	15:—
Yvonne Appelblad, Holmsund	10:—
Anna-Greta Lepi, Umeå	20:—
Båtskärsnäs SKV-avd., "Insän till Andreas minne"	454:—
Solna SKV-avd.	84:—
Karlshamns SKV-avd.	112:—
Linnea Elfström, Bromma	100:—
Aina Blom, Seskarö	10:—
Marta Spiik, Seskarö	10:—
Eila Englund, Seskarö	5:—
Hadar Svenlin, Seskarö	10:—
Seskarö SKV-avd.	10:—
Aurora Hammarström, Obbola	100:—

SKV:s Vietnam- insamling

Postgiro
51323-4

16103 Bromma 3

Kiruna SKV-avd.	25:—
Piteå-Munksunds SKV-avd.	100:—
Hilma Svensson och Greta Backman Luleå	45:—
Irja Strand, Enskede	20:—
Astrid Malmqvist, Skövde	25:—
Ambjörby SKV-avd.	100:—
Helsingborgs SKV-avd.	130:—
Övriga bidragsgivare:	
Anna-Lisa Lundkvist, Kumla	50:—
B. Johansson, Halmstad	25:—
Gm. Mia Emsheimer, Stockholm, bössinsaml.	2.218: 70
Anna Petersson, Avesta	40:—
Gustav Fröbom, Porjus	425:—
Hildur Lönnström, Porjus	250:—
Anny Ohman, Porjus	250:—
Arsta SKV-avd., Stockholm, insaml.	782:—
Bjursläts SKV-avd., Göteborg, kollekt vid möte i Indokinaveckan	185:—
Gulli Mellberg, Hjo	30:—
K. Lundmark, Stockholm	110:—
Mia Westerberg, Falun	50:—
Kerstin Hamilton, Stockholm	500:—
Hamilton, Stockholm	10:—
Greta Englund, Skärholmen	150:—
E. Holmlund, Porjus	100:—
Thyra Wikström, Gällivare	20:—
Ingrid Boström, Kopparberg	100:—
S. Liljegren, Göteborg	10:—
Ottilia Fredriksson, Ramvik	10:—
Gunhild och Bengt Thunberg, Flen	20:—
Signe Söderholm, Gunnarsbyn	25:—
Allan Österberg, Hofors	15:—
Ann-Katrin Hatje, Stockholm	10:—
Karin Samuelsson, Göteborg	50:—
Maria Svensson, Huddinge	15:—
Linnea Jansson, Gävle	15:—
Siri Aschberg, Stockholm	20:—
Lars Broberg, Sundbyberg	25:—
Inga-Britt Lindmark, Vännäs	15:—
Ruth Davidsson, Solna	10:—
Gustav Dahlman, Stockholm	20:—
Maj-Britt Svensson, Helsingborg	15:—
Ragnhild Lundén, Avesta	10:—
Anna-Lisa Hallström, Hågersten	50:—
Margareta Johansson, Stockholm	10:—
Birgitta Bolinder, Vällingby	20:—
Maria Eriksson, Borlänge	10:—
Signe Jansson, Eskilstuna	10:—
Inger Övringe, Uppsala	100:—
Per-Axel Branner, Lidingö	20:—
Sven Andersson, Stockholm	10:—
Zaida Hagman, Göteborg	50:—
Sven Persson, Markaryd	10:—
Nora Lindqvist, Norrtälje	100:—
Margit Hagberg, Luleå	10:—
Ragnar Mattson, Täby	25:—
Anonym givare	20:—
Karin Alvonius, Stockholm	20:—
Tyra Westerlund, Farsta	20:—
Rosalie Jonsson, Borås	10:—
Helge Berglund, Stockholm	50:—
Anna-Lisa Hagströmer-Ekström, Stockholm	100:—

K. M. Winterstein, Vendelsö	100:—	Ada Jonsson, Fränsta	25:—	Syrena Riggo, Luleå	10:—	
Karl-Erik Molin, Enskede	10:—	Alex Bråby, Solna	100:—	Ruth Sandqvist, Solna	10:—	
Ingrid Tiderman, Enskede	10:—	Göte Carlsson, Örebro	10:—	Hilda Danielsson, Ludvika	30:—	
Sonja Höglund, Värnamo	10:—	Ingrid Strömberg, Sollentuna	25:—	V. Wallin, Johanneshov	10:—	
E. Söderberg, Stugsund	10:—	Else-Maj Fransson, Väddö	21:—	Olga Vikdahl, Kiruna	15:—	
M. Wall, Johanneshov	30:—	Erik Johansson, Mölndal	10:—	Iris Leja, Stockholm	20:—	
E. W. Jansson, Stockholm	5:—	Fanny Persson, Järfälla	10:—	Alfhlid Nordberg, Västerås	25:—	
Olof Bengtsson, Bromma	10:—	Alice och Elov Viklund, Hägersten	100:—	Ruth Ettlinger, Stockholm	15:—	
Edith Wennsten, Uddevalla	50:—	Erik Berglund, Östavall	100:—	Uli Cohn, Solna, Till Richard	100:—	
Aage Laursen, Älvsjö	30:—	Birger Holm, Farsta	50:—	Janus minne	100:—	
Albert Carlsson, Stockholm	200:—	Meta Jansson, Borlänge	5:—	Rune Rosengren, Stockholm	100:—	
Elin Lagerkvist, Lidingö	30:—	Elin Blomberg, Sollentuna	20:—	Ruth Svensson, Norrköping	10:—	
Sixten Remstad, Hågersten	10:—	Signe Sillén, Solna	15:—	Elsa Andersson, Domsjöverken	10:—	
Margareta Philipson, Hässleholm	25:—	Ture Johansson, Stockholm	10:—	Karin Nilsson, Göteborg	10:—	
Britta Holger, Stockholm	25:—	Svea Danielsson, Falun	10:—	Gudrun Ulmegård, Täby	10:—	
Erik Obrink, Stockholm	15:—	Ester Sundin, Johanneshov	15:—	Helge Jonsson, Farsta	10:—	
Gösta och Siri Lindström, Norrtälje	10:—	Per-Erik Brusewitz, Stockholm	20:—	Carl Giséen, Farsta	10:—	
Siglinde Kemmer, Saltsjöbaden	50:—	Rosa Bergström, Mölndal	10:—	Gertrud Malmros, Stockholm	10:—	
John Andersson, Eskilstuna	25:—	Georg Greiff, Österbymo	50:—	Hilda Pettersson, Kiruna	25:—	
Ulla Hagman, Sollentuna	15:—	Elisabeth Mossler, Stockholm	25:—	Britta Gidlund, Haparanda	10:—	
N. Berggren, Hågersten	25:—	Nils T. Johansson, Stockholm	20:—	Signe Johansson, Huddinge	25:—	
Alice Säberg, Solna, Till Hugo Silléns minne	25:—	Märta Andersson, Södertälje	10:—	Olga Gustafsson, Stockholm	10:—	
Hanna Söderholm, Gunnarsbyn	10:—	Milda Lindberg, Sundbyberg	20:—	Lilli Håkansson, Stockholm	10:—	
Lena Carlsson, Målsryd	10:—	Anna Boberg, Enskede	10:—	Margareta Englund, Johanneshov	10:—	
Sigvard Larsson, Stockholm	5:—	Ragnhild Knutsson, Stockholm	50:—	Eva-Lisa Pettersson, Sala	10:—	
Ruth Olsén, Handen	20:—	Sonia Andersson, Hågersten	10:—	Ingrid Wahlgren, Stockholm	20:—	
Carl Nygren, Täby	10:—	S. Jonsson, Saltsjö-Boo	10:—	Evald Lidén, Stockholm	50:—	
Camilla Wiklund, Enebyberg	25:—	Dolly Andersson, Göteborg	10:—	"Sign.lei", Göteborg	20:—	
Gustaf Thelander, Stockholm	25:—			Harry E. Sahlin, Stockholm	25:—	
Kristina Barkman, Spånga	15:—			Olga och Bror Magnusson, Kristianstad	50:—	
Statsanställdas KF, gm. O. Alteskär, Bandhagen	25:—			Uno Wallman, Stockholm	100:—	
Margit Sjöström, Umeå	25:—			Gunhild Thunberg, Flen	50:—	
Anonym givare, gm. M. Bolling, Göteborg	2.000:—			Ragnar Edberg, Johanneshov	20:—	
Karin Dahlstrand, Stockholm	10:—			Elna Pilskog, Angered	20:—	
Marta Dehlin, Farsta	10:—			Astrid Andersson, Stockholm	10:—	
Tor Turesson, Svartsjö	50:—			Inga-Greta Kemi, Svappavaara	25:—	
Hugo Rydbeck, Sollentuna	20:—			Bertil Hedlin, Farsta	10:—	
Signe T. Nordström, Johanneshov	15:—			Sv. Sjöblom	10:—	
Mariann Lindgren, Handen	10:—			Minna Pasowsky, Täby	10:—	
Rune Melander, Johanneshov	15:—			Luleå SKV-avd., Till Hilma Svenssons minne	35:—	
Asta, Einar och Lars Norrman, Stockholm	15:—			Ruth Adolfsson, Stockholm	50:—	
Rosa Rydström, Bromma	50:—			Henrik Melin, Johanneshov	15:—	
Gunborg Bergman, Stockholm	25:—			Helga O. Johansson, Göteborg	25:—	
Ebba Johansson, Göteborg	10:—			Barbro Strindberg, Stockholm	30:—	
Manni Marcusson, Stockholm	10:—			Berit Andersson, Ljungaværk	10:—	
E. G. Wall, Stockholm	10:—			Annette Wennerlöv, Bromma	5:—	
Ester Nilsson, Stockholm	10:—			E. Skagerberg, Täby	10:—	
Volodja Schnack, Solna	15:—			Gunilla Petré, Hisings Backa	25:—	
Sivar Arnér och Lenke Rothman, Stockholm	100:—			Elin Ahlén, Sundbyberg	50:—	
Elisabeth Åhrberg, Stockholm	25:—			Annmarie Lindh-Näslund, Stockholm	25:—	
Ruby Lindh, Stockholm	15:—			John O. Ljungberg, Älvsjö	10:—	
Hans Ekvall, Stockholm	20:—			Greta Gustavsson, Kalmar	25:—	
K. Sinha, Vittskövle	25:—			B. Skoglund, Borlänge	25:—	
Irma Wedholm, Älvsjö	20:—			Britta Lihnell, Göteborg	10:—	
Nils Molnö, Stockholm	50:—			Maj Hellné, Bromma	25:—	
Edith Johansson, Uddevalla	10:—			Inggerd Öst, Huddinge	20:—	
Thure Andersson, Lund	25:—			Ingrid Samuelsson-Forsén, Stockholm	20:—	
Kerstin Nilsson, Båtskärsnäs	25:—			Hanna Segerholm, Solna	5:—	
Margareta Ohlsson, Stockholm	20:—			Jenny Brännström, Glommerstråk	30:—	
K. A. Lönnholm, Stockholm	10:—			Margit Raskh, Vingåker	15:—	
Mignon Georgian, Stockholm	25:—			Th. Israelsson, Älvsjö	10:—	
Siv Marklund, Piteå	50:—			Gösta Pettersson, Kimstad	500:—	
Märta Norberg, Bredbyn	200:—			Inggerd och Arne Stubelius, Göteborg	100:—	
Ulla Mattsson, Bergvik	25:—			Beda och Vily, Porjus	75:—	
Viola Harnell, Älvsjö	10:—			Nanna Helin, Båtskärsnäs	25:—	
Signe Malm, Enskede	5:—			Anna Claesson, Stockholm	10:—	
Herman Jonsson, Stockholm	25:—			Elin Johansson, V.a Frölunda	10:—	
Sivert Larsson, Södertälje	200:—			Emy Sjögren, Örebro	25:—	
Ester Engcrantz, Stockholm	100:—			Astrid Munthe de Wolfe, Vaxholm	50:—	
Birger Odén, Nacka	25:—			V. Hellsten, Hågersten	10:—	
Eva Willrup, Malmö	25:—			Brita Johansson, Halmstad	25:—	
Astrid A. Hagelin, Stockholm	20:—			Johan Grönberg, Stockholm	10:—	
S. Margareta Lorentz, Stockholm	10:—			Inga Petré, Hisings Backa	50:—	
Ivar Isaksson, Vällingby	20:—			Ester Johansson, Luleå	50:—	
Viktor Mikaelsson, Sundbyberg	200:—			Lilly Pettersson, Halmstad	50:—	
Harry och Lilly Holmberg, Sthlm*	100:—			Svea Kääntönen, Nikkala	10:—	
Kanakaris, Skärholmen	10:—			Betsy Källström, Uppsala	25:—	
Ernst Gillberg, Stockholm	20:—			Maja Bolling, Göteborg	50:—	
Arne Färdigh, Bandhagen	25:—			Olof Hjort, Dala-Floda	25:—	
Hilding och Birgit Andersson, Johanneshov	20:—			Magda Ringius, Stenungsund	10:—	
Arne Laurén, Hågersten	20:—			M. Lindblad, Huddinge	10:—	
Theodor Lindblad, Rödeby	100:—			Signe Spjut, Saxdalen	100:—	
Henry Isacson, Viskafors	25:—			Carl Meurk, Stockholm	10:—	
Jörgen Welamsson, Bromma	10:—			Evy Hagman, Göteborg	25:—	
Nanna Jansson, Vällingby	15:—			Margit Ström, Bandhagen	20:—	
Rune Englund, Täby	50:—			Ulla Grönberg, Farsta	10:—	
Göran Carlsson, Visby	15:—			Maja Eriksson, Torslanda	25:—	
Sven Tägtström, Bromma	30:—			Gustaf och Mimmi Wallin, Stockholm	20:—	
Rosa Wiendl, Deje	10:—			Nils och Linnea Löfgren, Stockholm	25:—	
Marijke Sandberg, Bromma	200:—			Nanna Brädefors, Kiruna	50:—	
Rolf Mikko, Kangosfors	10:—			Brita Andersson, Majornas SKV, Göteborg	100:—	
Lena Enocson, Sollentuna	10:—			P. O. Lundkvist, Stockholm	10:—	
C. M. Bjärnling, Stockholm	10:—					
R. Hedlund, Tumba	10:—					

Nguyen Thi Chou vid ankomsten till Stockholm.

Gunnar Johansson, Farsta	25:—	Syrena Riggo, Luleå	10:—
Ann-Mari Heyman, Stockholm	50:—	Ruth Sandqvist, Solna	10:—
I. Pettersson, Trångsund	50:—	Hilda Danielsson, Ludvika	30:—
Eivor Sandström, Bromma	20:—	V. Wallin, Johanneshov	10:—
Ingrid Ask, Malmö	50:—	Olga Vikdahl, Kiruna	15:—
Elma Nilsson, Piteå	10:—	Iris Leja, Stockholm	20:—
Klara Lundberg, Mölndal	25:—	Alfhlid Nordberg, Västerås	25:—
Elin och Gunnar Andersson, V.a Frölunda	25:—	Ruth Ettlinger, Stockholm	15:—
Harry Åström, Älvsjö	30:—	Uli Cohn, Solna, Till Richard	100:—
Anna och Einar Karlsson, Huddinge	100:—	Janus minne	100:—
Harald Keiland, Enskede	10:—	Rune Rosengren, Stockholm	100:—
Martin Karlsson, Solna	50:—	Ruth Svensson, Norrköping	10:—
Barbro Werkmäster, Uppsala	50:—	Elsa Andersson, Domsjöverken	10:—
Nils Olof Ljunggren, Hågersten	20:—	Karin Nilsson, Göteborg	10:—
Ingrid Vänman, Umeå	10:—	Gudrun Ulmegård, Täby	10:—
Carola Birgersson, Huskvarna	5:—	Helge Jonsson, Farsta	10:—
Birger Gustafsson, Stockholm	25:—	Carl Giséen, Farsta	10:—
Tage M. Pettersson, Hågersten	50:—	Gertrud Malmros, Stockholm	10:—
Sven och Viola Nilsson, Enskede	10:—	Hilda Pettersson, Kiruna	25:—
G. Blomgren, Enskede	15:—	Britta Gidlund, Haparanda	10:—
Astrid Häggström, Kiruna	10:—	Signe Johansson, Huddinge	25:—
Nils Söderström, Stockholm	15:—	Olga Gustafsson, Stockholm	10:—
Petra Hjort af Ornäs, Stockholm	50:—	Lilli Håkansson, Stockholm	10:—
Elsa och Axel Lindberg, Piteå	50:—	Margareta Englund, Johanneshov	10:—
Walter Persson, Mora-Noret	50:—	Eva-Lisa Pettersson, Sala	10:—
Ida Hultberg, Ludvika	50:—	Ingrid Wahlgren, Stockholm	20:—
Elsa Holmström, Mölndal	10:—	Evald Lidén, Stockholm	50:—
Clas Häggström, Jakobsberg	25:—	"Sign.lei", Göteborg	20:—
Linéa Brahn, Hågersten	10:—	Harry E. Sahlin, Stockholm	25:—

Kronor 208.388:01

Nguyen Thi Chou vid ankomsten till Stockholm.

Gunnar Johansson, Farsta	25:—		
Ann-Mari Heyman, Stockholm	50:—		
I. Pettersson, Trångsund	50:—		
Eivor Sandström, Bromma	20:—		
Ingrid Ask, Malmö	50:—		
Elma Nilsson, Piteå	10:—		
Klara Lundberg, Mölndal	25:—		
Elin och Gunnar Andersson, V.a Frölunda	25:—		
Harry Åström, Älvsjö	30:—		
Anna och Einar Karlsson, Huddinge	100:—		
Harald Keiland, Enskede	10:—		
Martin Karlsson, Solna	50:—		
Barbro Werkmäster, Uppsala	10:—		
Nils Olof Ljunggren, Hagersten	20:—		
Ingrid Vänman, Umeå	10:—		
Carola Birgersson, Huskvarna	5:—		
Birger Gustafsson, Stockholm	25:—		
Tage M. Pettersson, Hagersten	10:—		
Sven och Viola Nilsson, Enskede	50:—		
G. Blomgren, Enskede	15:—		
Astrid Häggström, Kiruna	10:—		
Nils Söderström, Stockholm	15:—		
Petra Hjort af Ornäs, Stockholm	50:—		
Elsa och Axel Lindberg, Piteå	50:—		
Walter Persson, Mora-Noret	50:—		
Ida Hultberg, Ludvika	50:—		
Elsa Holmström, Mölndal	10:—		
Clas Häggström, Jakobsberg	25:—		
Linéa Brahn, Hagersten	10:—		

Inte bara vi själva som säger att Låneköp är en förmånlig delbetalningsform!

Vi har sagt det förut och upprepar det gärna: det är billigast att betala med kontanta pengar. Men ibland uppträder behovet före pengarna. Då gäller det att hitta ett sätt att delbetala, som kostar så lite som möjligt.

Ta gärna Konsumenthandboken, utgiven av Utbildningsförlaget Liber AB, till hjälp.

Där redovisar man nämligen den effektiva årsräntan för avbetalning. Uppgifterna nedan som publicerades i augusti 1971 gäller en kredit på 3.000: under 12 månader.

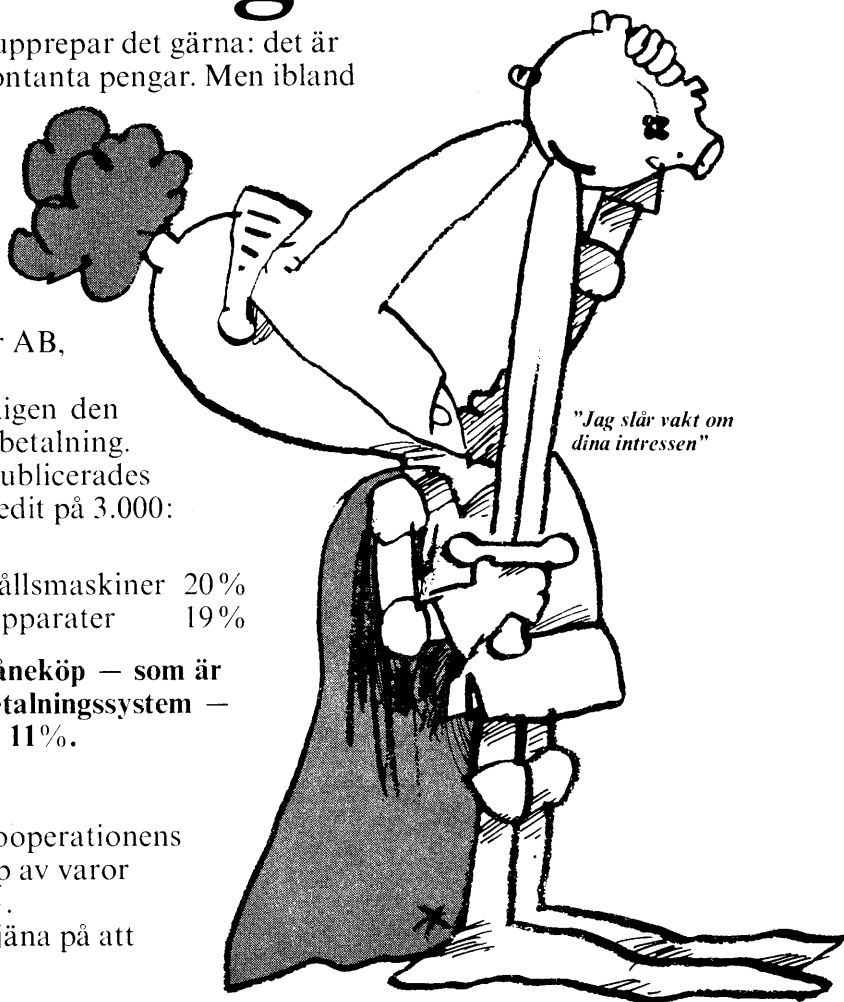
möbler	22 %	hushållsmaskiner	20 %
motorbåtar	20 %	TV-apparater	19 %

Motsvarande ränta för Låneköp — som är kooperationens eget delbetalningssystem — ger en effektiv årsränta på 11%.

Enligt samma källa.

Låneköp är konsumentkooperationens form för delbetalningsköp av varor som kostar mer än 300:—.

Fråga efter broschyren Tjäna på att veta om Låneköp.

Konsum och Domus